17. Yüzyıl Ankara'sında Kadın Giyim-Kuşamı: Tereke Kayıtlarına Göre Sosyo-Kültürel Bir Okuma

Women's Clothing In 17th-Century Ankara: A Socio-Cultural Analysis Based On Probate Records

Beyhan Şan

ORCID: 0000-0003-1360-4121 | ROR ID: https://ror.org/000w5zc19 | E-Posta: beyhansanx@gmail.com

Bilgi Teknolojileri ve Yönetim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Karşi, Özbekistan

University of Information Technologies and Management, Faculty of Social Sciences, Department of History, Qarshi, Uzbekistan

Atıf Bilgisi | Citation

Şan, Beyhan. "17. Yüzyıl Ankara'sında Kadın Giyim-Kuşamı: Tereke Kayıtlarına Göre Sosyo-Kültürel Bir Okuma". Dini Araştırmalar 70/Ankara Özel Sayısı (Şubat 2026), 335-381.

Şan, Beyhan. "Women's Clothing In 17th-Century Ankara: A Socio-Cultural Analysis Based On Probate Records" Religious Studies 70/Ankara Special Issue (February 2026), 335-381.

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 22.11.2025
Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 22.02.2026
Yayım Tarihi | Date of Publication: 28.02.2026

Değerlendirme: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Date of Publication: Double anonymized - Two External

Benzerlik Taraması: Yapıldı – İntihal.net

Plagiarism Checks: Yes – İntihal.net

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the bibliography.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.

Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained through literature review/published sources.

Yapay Zekâ Bildirimi: Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir

Declaration of AI Use: The author declared that no AIassisted technologies were used in the creation of this article.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Etik Bildirim: diniarastimalar98@gmail.com

Complaints: diniarastimalar98@gmail.com

Öz

17. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun hem idari hem de toplumsal dokusunda belirgin kırılmaların ve kamusal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanları kapsayacak biçimde geniş kapsamlı dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak dikkat çeker. Bu dönüşüm hattında yer alan şehirlerden biri, Anadolu'nun ortasında merkezi bir konumda yer alan ve çevresiyle etkileşim halinde olan Ankara'dır. Sof üretimiyle imparatorluk coğrafyasında kendine has bir yer edinen şehir, sadece ticari canlılığıyla değil, gündelik hayatın kültürel tezahürleriyle de dönemin nabzını tutmaktadır. Bu çalışmada, Ankara'nın kadın giyim-kuşamına dair izler, dönemin en güvenilir ilk el kaynakları arasında yer alan tereke kayıtlarının rehberliğinde sürülmektedir.

Makalemizin konusunu oluşturan kadın giyimi, yalnızca bedeni örten bir pratikten ibaret olmayıp, toplumsal statünün, ekonomik gücün ve kültürel kimliğin görünür hâle geldiği bir alan veya semboller bütünü olarak tanımlanabilir. Kaynakların resmettiği 17. yüzyıl Ankara'sında, bir kadının bir giysi olmanın ötesinde seçtiği kumaşın cinsi, renk tercihi ya da giysisindeki süsleme detayı, moda tercihi gibi ayrıntılar çoğu zaman onun sosyal konumuna ve yaşam alanındaki statüsüne dair dikkate değer ipuçları barındırır. Çalışmada, bu görünür semboller üzerinden Ankara kadınlarının giyim tarzları çözümlenerek, bunların kumaş türleri, renk çeşitliliği, süsleme biçimleri ile dönemin kültürel arka planının değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Tereke defterlerinde karşılaşılan gündelik eşya listeleri, bugün için sade görünen bir feracenin, bir başlığın veya bir kuşağın dönemin estetik dünyasında nasıl anlamlandırıldığını düşünmeye imkân tanımaktadır. Böylece, sıradan Osmanlı kadınlarının giyim-kuşamına ait parçalar bir araya getirilerek 17. yüzyıl Ankara kadınlarının silik ama sahici bir portresi çizilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışma, hem Osmanlı giyim kültürünün maddi unsurlarını görünür kılmakta hem de dönemin Ankara'sına dair sosyal ve kültürel dokuyu daha yakından kavratmaktadır.

Tereke kayıtları, Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihi araştırmaları için hemen her zaman olduğu gibi burada da temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Kadınların giyimine dair bilgilerin büyük ölçüde bu defterlerden temin ediliyor oluşu, söz konusu kaynakların araştırma potansiyelini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, dönemin giyim unsurlarının daha geniş bir perspektiften kavranabilmesi amacıyla araştırma eserlerinden yararlanılmıştır. Böylelikle çalışma hem arşiv malzemesiyle hem de çağdaş araştırmalarla desteklenen bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir.

Anahtar Kelimler

17. Yüzyıl, Osmanlı, Ankara, Kadın Giyim Kuşamı, Tereke

Abstract

The 17th century was marked by significant transformations in both the administrative structure and social fabric of the Ottoman Empire. Ankara, as one of the cities reflecting these changes, held a distinctive position within the empire through its production of sof fabrics. The city not only thrived commercially but also provides valuable insights into the cultural expressions of everyday life during this period. This study examines traces of women's clothing and attire in 17th-century Ankara, primarily guided by probate records (tereke), which remain among the most reliable primary sources of the era.

Women's clothing was more than a practical means of covering the body; it served as a visible marker of social status, economic power, and cultural identity. In 17th-century Ankara, a woman's choice of fabric, color, or decorative detail often reflected her social standing and her position within her neighborhood. This study analyzes these visible symbols of social identity, focusing on fabric types, color variations, decorative patterns, and their cultural context.

Everyday items listed in probate registers allow modern researchers to understand how seemingly ordinary garments—such as feraces, headpieces, or belts—were perceived in the aesthetic and cultural frameworks of the time. By examining these objects, the study reconstructs a subtle but realistic portrait of Ottoman women in Ankara. It highlights not only the material aspects of clothing culture but also the social and cultural dynamics of the city during the 17th century.

While probate records constitute the primary source for this research, secondary sources, including scholarly works and museum inventories, were also utilized to provide a more comprehensive perspective. Thus, the study adopts an integrative approach, combining archival documentation with contemporary research to shed light on the clothing culture of 17th-century Ankara women.

Keywords

17th Century, Ottoman Empire, Women's clothing, Probate Records (tereke).

Giriş

Kültürün maddi tezahürlerinden biri olan giyim-kuşam, toplumların tarih boyunca şekillenen yaşayış biçimlerini, estetik tercihlerini ve değer dünyalarını gözle görünür kılan temel unsurlardandır. Giyim unsurları, kullanılan kumaşın türünden renklere, süsleme biçimlerinden aksesuar kullanımına kadar uzanan geniş bir yelpazede, hem bireysel tercihlerin izlerini taşır hem de toplumların tarihî, kültürel ve inanç temelli kodlarını açığa vurur. Osmanlı şehirlerinde tutulan tereke kayıtları ise bu kodları çözümlemek açısından en elverişli kaynaklar arasında yer alır. Zira bu kayıtlar, bir kişinin geride bıraktığı mal varlığını tespite yöneldiği kadar, gündelik hayatın sosyo-kültürel dokusunu anlamaya da imkân tanıyan ayrıntılar barındırır.

Ankara'nın merkezine ait şer'iye sicillerinden Hicri 1000-1099 (Miladi 1591-1687) yıllarına dahil olan yaklaşık 100 yıllık dönem incelenmiştir. 487 numaralı defterden 551. deftere kadar 59 defter tespit edilip incelenerek toplam 445 tereke kaydına ulaşılmıştır. Bunların 385'i erkeklere, 62'si kadınlara aittir. Kadın terekelerinden altısı çeşitli nedenlerden dolayı mal varlığı kayıt altına alınan hükümleri ihtiva etmekte, üç tanesi kadınların hayatta iken mallarının emanete verilmesi ile eşyaların listesi şeklinde kaydedilmiştir. Biri hırsızlık neticesinde, biri kayıp bir kadının eşyalarının emanete verilmesi, biri de Müslüman olduktan sonra babasından kalan malını alabilmek suretiyle tescil ettirerek kayıt altına alınmıştır. Ankaralı kadınların genel bir portresini çizebilmek için tereke tanımına uymamasına rağmen bu kayıtlar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu durumda toplam 62 kayıttan 6'sı tereke dışı kayıt iken yalnızca tereke sahibi kadınlar 56 tanedir. Bunlardan 4'ü zımmî statüsünde gayrimüslim kadınların, 52'i Müslüman kadınların terekelerinden oluşmaktadır. Araştırmada yalnızca Müslüman kadınlar değil, farklı etnik ve dinî topluluklara mensup kadınların giyim unsurları da değerlendirilmiş, böylece şehir hayatının çok katmanlı yapısı göz önünde bulundurulmuştur.

Ancak şu husus gözden kaçırılmamalıdır: Askerî zümrenin terekelerinin isteğe bağlı

tutulması ve sivil kesimde de çoğu zaman yalnızca ihtilaf durumlarında mahkemeye başvurulması sebebiyle, mevcut kayıtlar Ankara'da yaşayan bütün kadın topluluğunu temsil etmemektedir. Dolayısıyla çalışmada elde edilen veriler, mahkemeye intikal etmiş terekeler üzerinden okunmuş, bulgular buna uygun bir temkinlilikle değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, terekelerin dönemin sosyal ve kültürel dokusunu anlamak bakımından vazgeçilmez bir kaynak niteliği taşıdığı da açıktır.[1]

Tereke defterlerinde, merhumenin adı, unvanı, ikameti, aile fertleri, mirasçıları, menkul ve gayrimenkul varlığı, malın türü, miktarı ve değeri gibi ayrıntılar yer almaktadır. Bu bilgiler, Ankara kadınlarının giyim-kuşam çeşitliliğini, mal varlığı düzeylerini ve dönemin moda anlayışını değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Bununla birlikte inceleme sürecinde bazı zorluklarla da karşılaşılmıştır. Belgelerin zamanla tahrip olması yahut kâtiplerin farklı yazım pratikleri sebebiyle okunamayan kelimeler (...), okunuşundan emin olunamayan kelimeler ise soru işaretiyle (?) gösterilmiştir. Ayrıca malların bedellerinde kullanılan akçe, esedî, kuruş ve zolta gibi farklı para birimlerinin tek bir cinse dönüştürülememesi, fiyat analizinde ortak bir ölçek oluşturmayı güçleştirmiştir. Dönemin yaklaşık bir asırlık geniş bir zaman dilimini kapsaması da fiyatların sabitlenmesini zorlaştıran diğer bir etmendir[2].

Bu çerçevede 17. yüzyıl Ankara'sında yaşayan kadınlara ait terekeler değerlendirilmiş, giysi ve aksesuar dökümleri çıkarılmış, ardından bu unsurlar türlerine göre sınıflandırılmıştır. Sayıları, özellikleri ve fiyat aralıkları belirlenen giyim eşyaları tablo ve grafiklerle desteklenmiş, ayrıca bazı araştırma eserlerinden yararlanılarak çalışma görsel ve kavramsal bakımdan zenginleştirilmiştir

Literatür Değerlendirmesi

[1] İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, (Ankara: Kronik Kitap 1994); Halil İnalcık, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4, (2015), 51-75; Nagihan Üstündağ Özdemir, "Tereke Kayıtlarına Göre 18. Yüzyıl Sonunda Vidin Kadınları: Osmanlı Kadınının Sosyo-Ekonomik Konumu Üzerine Bir Değerlendirme", *18. Türk Tarih Kongresi Bildirileri* (1–5 Eylül 2018), haz. S. Nurdan ve M. Özler (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 1227-1243.

[2] Para birimleri ve değerleri konusunda Şevket Pamuk'un Osmanlı'da para tarihi hakkında yaptığı çalışma, konu hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Bknz. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000).

Osmanlı şehir toplumunu konu alan araştırmalar içerisinde Ankara'ya dair literatür, özellikle kadınların sosyal, ekonomik ve hukuki görünürlüğünü tespit etme bakımından sınırlı fakat anlamlı bir çerçeve sunmaktadır. Kadınların şehir hayatındaki rollerine ilişkin genel literatür ise çoğunlukla İstanbul merkezli değerlendirmeler üzerinden ilerlediğinden, Ankara özelindeki boşlukları doğrudan doldurmamakla birlikte, çalışma açısından kavramsal bir çerçeve teşkil etmektedir. Bu bağlamda Faroqhi[3] ile Zilfi'nin[4] eserleri, Ankara'ya temas etmeyen yönleri nedeniyle doğrudan kullanıma elverişli olmasalar da Osmanlı şehirlerinde kadın emeği, hukuki görünürlük ve gündelik hayat pratikleri gibi konularda imparatorluk ölçeğinde bir çerçeve sunmaları bakımından dikkate değerdir.

Ankara kadınlarına dair doğrudan bilgi veren çalışmaların başında, mahkeme kayıtları ve vakıf belgelerine dayanan araştırmalar gelmektedir. Çınar'ın, Ankara'da vakıf kuran kadınları konu edinen bildirisi,[5] şehirli kadının hayır faaliyetleri üzerinden sosyal konumunu tespit etmeye imkân tanımaktadır. Benzer biçimde Taş'ın, 17. yüzyıl Ankara'sına dair eseri,[6] şehrin mekânsal, ekonomik ve idari yapısını ele alırken, sosyal hayatın akışı içerisinde kadınların gündelik pratiklerine dair bazı tespitler sunmaktadır. Akyüz'ün, 18. yüzyıla ait şer'iye sicillerini esas alan çalışması da kadınların hangi dava türlerinde görünür olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.[7] Aynı yazarın hukuki hakların kullanımına odaklanan diğer makalesi, bu görünürlüğün hukuk pratiği içerisindeki karşılığını tamamlayıcı niteliktedir.[8]

Ankara'nın şehir dokusunu, manifaktür[9] ve kumaş sektörünü anlamaya yönelik araştırmalar arasında Çetinkaya'nın, Ankara'daki gayrimüslim tüccarlar ve sof ticaretine ilişkin

[3] Suraiya Faroqhi, *Subjects of the Sultan: Culture and Daily Life in the Ottoman Empire* (London: I.B. Tauris, 1995).

[4] Madeline Zilfi (ed.), Women in the Ottoman Empire: Middle Eastern Women in the Early Modern Era (1997).

[5] Hüseyin Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara da Vakıf Kuran Kadınlar", *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, ed. Yılmaz Kurt vd. (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 2012), 1/ 287-322.

[6] Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014).

[7] Jülide Akyüz, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iye Sicillerinin Sayısal ve Muhtevâ Analizi Denemesi)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003).

[8] Jülide Akyüz, "Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6 (Haziran 2007), 75-91.

[9] Manifaktür denildiğinde, Halil İnalcık, *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar* (İstanbul; Türkiye iş Bankası Kültür Yayınları, 2008) isimli eser merkezi bir öneme sahiptir. İnalcık bu çalışmasında; Selçuklu'dan Cumhuriyet dönemine, saray patronajındaki atölyelerden Sümerbank

makalesi[10] ile Faroqhi'nin *Orta Halli Osmanlılar* adlı eserindeki[11] Ankara'ya dair tespitler de şehir ekonomisi ve orta sınıf yapısı bakımından tamamlayıcı niteliktedir. Araştırmada başvurulan tereke ve şer'iyye sicilleri, Ankara kadınlarının giysi türleri, kumaş çeşitleri, süsleme teknikleri ve renk tercihleri hakkında doğrudan bilgi edinmeyi mümkün kılmaktadır. Bu birincil kaynaklar, saray ve elit çevreleri inceleyen literatürle karşılaştırıldığında, şehirli kadınların günlük giyim ve moda algısını anlamak için kritik bir zemin sunmaktadır. Literatürde saray ve elit kadın giyim-kuşamını ele alan çalışmalar[12] ile şehirli kadınların terekeler üzerinden ortaya çıkan giyim verileri arasında dikkatle bir ayrım yapılması gerekmektedir. Saraylı kadınların kullandığı ipek, atlas ve sırma gibi kumaşlar ile günlük şehirli kadınların tercih ettiği pamuklu veya yünlü giysiler arasındaki fark, dönemin sosyal ve ekonomik yapısını anlamada önem taşımaktadır.

Kumaş ve süsleme sanatı bağlamında, Gürsu'nun *Kumaş* maddesi[13] ve Salman'ın Türk kumaş sanatı üzerine çalışmaları,[14] dönemin teknik ve estetik anlayışını ortaya koymaktadır. Osmanlı sarayında ve toplumda ipeğin rolü, ekonomik önemi ve kullanım yerleri ile ipek endüstrisinin tarihi sürecini içeren detaylarla birlikte Osmanlı'da dokuma teknikleri, desen tasarımı ve kumaş türleri gibi bilgileri, Atasoy ve Denny'nin çalışmasından incelemek mümkündür.[15] Ayrıca, Dağlı[16] ve Koçu[17] gibi araştırmaların kaynakları, Osmanlı döneminde kullanılan kumaş adları ve ölçü birimleri ile ilgili veriler sağlamaktadır. Bu bilgiler, terekelerden

ve özel teşebbüs hamlelerine kadar Türk tekstilinin evrimini geniş bir perspektifle ele alır. Özellikle Orta Asya, İran ve Avrupa ile olan ticari ağları, ham madde akışını ve dokuma merkezlerini inceleyen eser, Türkiye'deki sanayileşme öncesi üretim biçimlerini (manifaktür) anlamak için vazgeçilmez bir kaynaktır. Esere göre Ankara, Osmanlı döneminde özellikle tiftik keçisinden elde edilen sofun dünyadaki en önemli manifaktür ve üretim merkezidir.

[10] Canan Çetinkaya, "Ankara'da Gayrimüslim Tüccarlar ve Sof Ticareti (XVII. Yüzyıl)", *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi,1*/1, (Temmuz 2020), 97-117.

[11] Suraiya Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008).

[12] Seda Türüt, *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri ile Halk Kadın Kıyafetlerinin Karşılaştırılması* (İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011); Hülya Tezcan, *Atlaslar Atlası – Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993).

[13] Nevber Gürsu, "Kumaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/ 367-370.

[14] Fikri Salman, *Tarihi Türk Kumaş Sanatı*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

[15] Walter B. Denny ve Nurhan Atasoy, *İpek: Osmanlı Dokuma Sanatı* (İstanbul: TEB Yayınları, 2001), 45.

[16] Barış Dağlı, *Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma: Kıyafet ve Kumaş Adları Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

[17] R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* (Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967).

elde edilen bulguların rasyonel bir zeminde yorumlanmasında temel teşkil etmektedir. Örneğin, pamuk, ipek ve yün türleri, ölçü birimleri (okka, vukıyye) ve süsleme teknikleri (altın/gümüş iplikli motifler, klap) üzerinden şehirli kadınların ekonomik ve kültürel profili çizilebilmektedir.[18]

Osmanlı kadın giyimi üzerine yapılan çalışmalar içerisinde, özellikle kıyafet albümleri ve resim sanatı üzerinden önemli bilgiler sunan Çetin'in yüksek lisans tezi, Osmanlı dönemi albümlerinde yer alan kıyafet örnekleri detaylı olarak incelenmiş ve kıyafetlerin kullanım biçimleri ile toplumsal anlamları ortaya konmuştur. Çetin'in doktora tezinde ise Osmanlı resim sanatında kadın ve erkek giyiminin temsilleri üzerinde durularak dönemin giyim estetiği ve sosyal kimlik yansımaları değerlendirilmiştir. Ayrıca, aynı yazarın, kadın giyimi özelinde 17. yüzyıl albümlerinde yer alan kıyafetlerin ayrıntıları ve moda anlayışına dair paylaşılan bulgular, Ankara'da yaşayan kadınların kıyafet kültürünü anlamak açısından önemli bir temel oluşturmaktadır.[19] Buna ek olarak, Davis'in çalışması, Osmanlı kadınının eğitiminden evliliğine, giyiminden makyajına kadar önemli detaylar barındırmakla birlikte yıllar içindeki değişim ve dönüşümlerine dair süreci anlamak açısından incelenmeye değer bir eserdir.[20]

İncelenen dönem içerisinde Osmanlı topraklarını ziyaret eden yabancı gözlemciler de benzer nitelikli ayrımları ön plana çıkarmıştır. Lady Montagu'nun gözlemlerinde vurguladığı üzere, hanımların kullandığı dört parmak genişliğindeki elmas süslemeli kemerler ve kadife kalpaklar üzerine takılan mücevherli sorguçlar, yalnızca birer estetik tercih değil, kişinin refah seviyesini ve hiyerarşideki yerini belirleyen somut göstergelerdir. Benzer şekilde, kamusal alanda kullanılan ferace ve yaşmak gibi unsurlar, dini aidiyetin bir parçası olmanın yanı sıra, sınıfsal farklılıkları örten ve kadına toplumsal hayatta bir tür anonim hareket özgürlüğü

[18] Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000).

Yayınları, 2017); Hülya Tezcan, "Osmanlı Dokumacılığı" *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 12/ 404-414.

[19] Ökkeş Hakan Çetin, *Kıyafetli Albüm ve Kitaplardaki Osmanlı Kıyafetlerinden Bazı Örnekler*, yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 1995; Ökkeş Hakan Çetin, *Osmanlı İmparatorluk Dönemi Resim Sanatında Türk Giyim-Kuşamı*, doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2008; Ökkeş Hakan Çetin, "17. Yüzyıla Ait Kıyafet Albümlerinde Kadın Giyim-Kuşamı," *Tarihin ve Tarihçinin İzinden Kâzım Yaşar Kopraman Armağanı,* ed. Altan Çetin, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2014.

[20] Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006).

tanıyan sembolik birer *maske* işlevi görmektedir. Bu bağlamda, saç örgü sayısından kürk tercihlerine kadar her bir detay, Osmanlı tekstil kültüründe kadının toplumsal kimliğini inşa eden sessiz birer dil niteliğindedir.[21]

Thévenot'a göre Osmanlı kadın giyimi, kaftan, entari ve kuşakların kumaş kalitesi ve mücevherli aksesuarlar aracılığıyla kişisel serveti ve hiyerarşiyi sergileyen sembolik bir dildir. Dış mekânda kullanılan ferace ve yaşmak ise sınıfsal farkları örterek kadınlara toplumsal bir eşitlik ve güvenli bir anonimlik alanı sağlar.[22] Busbecq, Osmanlı kadınlarının hotoz veya kalpak gibi başlıklarına iğneledikleri mücevherlerin diziliş şeklinin ev içindeki hiyerarşik konumu belirlediğini, kullanılan takı miktarının ise ailenin siyasi ve mali gücünü temsil eden sembolik bir dil olduğunu vurgular. Yazara göre bu mücevherlerin kıyafetin ayrılmaz bir parçası olarak kullanılması, tekstil ürünlerini sadece bir giysi olmaktan çıkarıp kişinin sosyal statüsünü ve zenginliğini sergileyen birer servet objesine dönüştürmektedir.[23] Bu bilgiler, Ankara özelinde yürütülen araştırmada, kadınların sadece giysi değil, aynı zamanda toplumsal görünürlük ve kimliklerini ifade eden ögeler bakımından değerlendirilebilmesini mümkün kılmaktadır.

Nihai tahlilde literatür, Ankara özelinde kapsamlı veriler sunmamakla birlikte, terekeler ve şer'iyye sicilleri ile birleştirildiğinde, 17. yüzyıl şehirli kadınlarının giyim-kuşam kültürünü anlamak için gerekli kavramsal ve teknik çerçeveyi sağlamaktadır. Ankara kadınlarına ilişkin mevcut çalışmalar, mahkeme kayıtları ve vakıf belgelerinin sunduğu imkânlar ölçüsünde dar fakat okunabilir bir alan açmaktadır.

1. Giyimde Kullanılan Kumaş Çeşitleri

1.1. Pamuklu Dokumalar: *Makrama:* Osmanlı dönemi Ankara toplumunda kadınların

[21] Lady Montaqu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, Çev. Aysel Kurutoğlu, (Ankara: Tercüman 1001 Temel Eser,), 47-52, 132-133.

[22] J. D. Thévenot, *The Travels of Monsieur de Thevenot into the Levant* (London: Printed by H. Clark, for H. Faithorne, J. Adamson, C. Skegnes, and T. Newborough, 1687), 54-56.

[23] O. G. de Busbecq, *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq* (Oxford: Clarendon Press, 1927), 152.

giyim ve ev kültürünü yansıtan terekeler üzerine yapılan incelemeler, *makrama* olarak adlandırılan pamuklu dokumaların hem işlevsel hem de estetik açıdan büyük bir çeşitlilik arz ettiğini ortaya koymaktadır. Kenarı işlemeli havlu, elbezi, nakışlı peştemal,[24] kenar süsü, uzun püskül gibi anlam ve kullanımda olan bu tekstil ürününün yalnızca günlük bir kullanım nesnesi olmadığını, aynı zamanda dönemin zanaat becerisini ve sosyal yaşam dinamiklerini simgeleyen bir unsur olduğunu kanıtlamaktadır.[25] Aşağıdaki tabloda Ankara kadınlarının kullandığı makramaya dair veriler nicel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, *münakkaş makrama* türünün 21 farklı kayıtta toplam 85 adet ile temsil edilmesi, nakışlı ve süslemeli dokumaların Ankara kadınları arasında en yüksek tercih oranına sahip olduğunu göstermektedir. Bu yoğunluk, estetik kaygının ve el emeğinin vurgulanması bakımından kritiktir. Bunun yanı sıra *sırmalı, simli ve işlenmiş* gibi ibareler, tekstil ürünlerinin altın ve gümüş gibi değerli metallerle zenginleştirildiğini, dolayısıyla dokuma sanatının, zanaat hassasiyetiyle icra edildiğini belgelemektedir. İşlevsel açıdan, makramanın kullanım alanlarına göre özelleştiği görülmektedir. *Abdest makraması* ve *havlı makrama* gibi türlerde ibadet ve temizlik olgusunu; *şerbet makraması* sunum estetiğini ve sosyal adabı temsil etmektedir. Bu durum, tekstil üretiminin gündelik yaşamın her aşamasına (temizlik, beslenme, ibadet) özgü çözümler ürettiğinin somut bir göstergesidir. Teknik açıdan ise *sırımlı, dökme, saçaklı* ve *kalabran* gibi tanımlamalar, dokuma ve kenar süsleme tekniklerindeki uzmanlaşmaya işaret etmektedir. Renk paletinde yer alan al, mai, sarı ve beyaz gibi çeşitlilikler; boyama, estetik ve moda tercihini yansıtmaktadır.

Makrama türleri	**Ürün adının geçme sıklığı**	**Toplam Adedi**	**Renk**
Makrama	15	25	
Makramalık bez	1	1	Beyaz
İşlenmiş makrama	2	2	Mai
El makraması	1	3	Al
Münakkaş makrama	21	85	Sarı
Makrama işleme	1	18	

[24] Bele bağlanarak vücudun belden aşağısını örten bezdir. Esnaf peştemalı, hamam peştamalı ve kadın peştemalı olarak üç çeşidi vardır. Kadınlar peştemalı sokağa çıkarken başlarından aşağı örterek gövdelerini kapatmada kullanmışlar, ayrıca hamamda da yaygın kullanmışlardır. Bkz. Koçu, *Türk Giyim Kuşam*, 191; *Kanunnâme-i İhtisab-ı Bursa,* 16.

[25] Koçu, *Türk Giyim Kuşam,* 169; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 189.

Sırmalı[26] makrama	5	7	
Abdest makraması	2	3	
Sırmalı makrama dülbend	1	1	
Sırımlı makrama	2	2	
Dökme makrama	1	1	
Şerbet makraması	3	5	
Sim makrama	1	1	
Sulı makrama	1	2	
Havlı makrama	2	2	
Şerit makrama	1	1	
Kalabran makrama	1	1	
Saçaklı makrama	2	2	

Dimi: Sık dokunmuş, kalın, pamuklu bir dokuma çeşidi olan diminin şalvar, iç donu, elbise, gömlek ve yatak yüzü gibi kullanım alanları vardır.[27] Dokuma tekniği olarak kullanılan dimiden elde edilen ürünler Ankaralı kadınların giyimlerine çeşitlilik kazandırmıştır. İncelenen terekelerden Amine Hanım'ın 1001(1592) yılına ait terekesinde dimi dokumadan yapılmış hamam gömleğinin bedeli 40 akçedir.[28] Diğer terekelerde bu dokuma ile yapılan herhangi bir ürüne rastlanmamıştır. İncelenen zaman aralığında, Amine Hanım'ın terekesinin erken tarihli olmasına bakılırsa, sonraki dönemde bu dokuma adına rastlanmaması, diminin kullanımının azaldığını ya da kullanılmadığını düşündürmektedir.

Kutni/kutnu: Anavatanı Hindistan'dır. Kumaş üstünde parlak çizgiler bulunur ve önceleri entari, şalvar, kaftan gibi kadın giyiminde kullanılırken daha sonra döşemelik olarak da

[26] Altın, gümüş, veya klaptan gibi çeşitli madenlerden elde edilen iplerle sarılarak, çeşitli motiflerin elde edildiği bir süsleme işidir. Ayrıntılı bilgi için bknz. Salman, *Tarihi Türk Kumaş Sanatı*, 104-105.

[27] Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 87; Mine Esiner Özen, "Türkçe'de Kumaş Adları" *Tarih Dergisi* 33 (Mart 1980), 311; Ayrin Berk, *Seçilmiş Örneklerden Bulgaristan ve Türk Geleneksel Giysisi Yapılarının ve Kumaşlarının Karşılaştırılması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Koçu, *Türk Giyim Kuşam,* 91.

[28] Ankara Şer'iyye Sicilleri, nr. 488, s. 60 (261).

kullanılmıştır.[29] Amine Hanım'ın peşkir kutni kaftanının bedeli 150 akçedir.[30] Hayme Hanım'ın saçaklı yeşil kutni kaftanı 4 esedi iken kutniden yapılmış döşeği 3 esedidir.[31] Sakine Hanım'ın mor renkli kutni kaftanı ise 4 esedidir.[32] Bunların dışında mavi, sarı, yeşil renklerde ve yalnızca kutni olarak kaydedilmiş dört kayıt daha bulunmaktadır. İncelenen 62 terekeden 7 kadında kutni kullanılması, bu dokumanın Ankara kadınlarında kullanımının yaygın olmadığını göstermektedir.

1.2. Hammaddesi Tiftik Olan Örme Ürünler: *Şal:* Yünden yapılan ve kendine özgü desende bir kumaş cinsidir. Hint ve İran şalları en çok tercih edilenleridir. Kaftan, kuşak, omuz atkısı, seccade, perde, bohça, yorgan ve örtü şeklinde oldukça yaygın bir kullanım alanı vardır. Gelinlerin beline babası veya erkek kardeşi tarafından şal bağlandığı da görülmüştür, diğer kullanımı ise tabut ve türbe örtüsüdür.[33] 1001(1592) yılında Amine Hanım'ın şaldan yapılmış mor bir feracesinin 800 akçe bedeli olduğu kaydedilmiştir.[34] 1090(1679) yılında Şerife Hanım hırsızlık için mahkemeye başvurduğunda, çalınan eşyalar arasında sarı renkte bir şal olduğu da kaydedilmiştir.[35] Fatma Hanım'ın 1091(1680) yılındaki muhallefatında yeşil şal,[36] Zeyneb Hanım'ınkinde ise Acem şalı kaydı bulunmaktadır.[37]

Sof: Tiftik lifinden yapılan yün ve yünlü kumaş anlamına gelmektedir. Yalnızca Ankara keçisinin lifinden üretilen sof ile Ankara, 16. ve 17. yüzyıllarda sof üretim merkezi olarak Osmanlı'nın göz bebeği olmuştur.[38] Ankara, sof üretiminde bu kadar mühim olmasına karşın

[29] İnalcık, *Türkiye Tekstil Tarihi,* 103-105; Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021) "Kutnı", 1076.; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 180.

[30] Ankara Şer'iyye Sicilleri, nr. 488, s. 60 (261).

[31] Ankara Şer'iyye Sicilleri, nr. 544, s. 364, sr. 835.

[32] Ankara Şer'iyye Sicilleri, nr. 550, sr. 972.

[33] H. Tezcan, *Atlaslar Atlası: Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*, 25; İbrahim Etem Çakır, "Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı" *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 56 (Erzurum, 2016), 1365-1386, 1371; Koçu, *Türk Giyim Kuşam*, 213-214.

[34] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 488, s. 33.

[35] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 544, s. 454, sr. 1023.

[36] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 545, sr. 333.

[37] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 547, sr. 589.

[38] Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar*, 32-35, 80-82; Faroqhi, "Onyedinci Yüzyıl Ankara'sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 41, 1–4 (1985): 237–259; Çetinkaya, "Ankara'da Gayrimüslim Tüccarlar...", 110, 111.

Ankara kadınlarının terekelerinde sof ile ilgili ürünlere az rastlanması dikkat çekicidir. 62 kadından yalnızca dört kadında sof kaydına rastlanmıştır. 1001(1592) yılında Amine Hanım'a ait olan, köhne ve kürdî olduğu ifade edilen sof için tespit edilen bedel 20 akçedir.[39] Cumaliye Hanım'ın 1050(1640) yılındaki terekesinde iki adet ham sof olduğu kaydedilmiştir.[40] Şerife Hanım, softan bir feraceye sahipken,[41] Hurbeşci Hanım (zımmî)'ın da softan kaftanı vardır.[42] Ankaralı kadınlarda, incelenen dönemde sof kullanımın azlığı, bizlere, sofun pahalı olması ile Ankara'da önemli bir ulusal ve uluslararası ticaret mamulü olduğunu göstermekte, günlük kullanımının yaygın olmadığını düşündürmektedir.

Ankara'da sof üretiminin ve ticaretinin yüksek hacme ulaşmasına rağmen, bu kumaşın yerel kadın giyiminde sınırlı kullanımı, sofun şehir ekonomisinde esasen ihracata ve ticari dolaşıma yönelik bir meta olarak konumlanmasından kaynaklanmaktadır. Sofun fiziksel özellikleri, yüksek piyasa değeri ve kamusal temsil ile ilişkilendirilen kullanım alanları, kadınların gündelik giyim tercihlerini daha yumuşak, pratik ve erişimi kolay kumaşlara yöneltmiş; kadınlar üretim sürecinde etkin rol almalarına rağmen sof tüketicisi olmaktan ziyade üretici ve aracı konumunda yer almışlardır. Osmanlı yönetimi, işlenmemiş tiftik ve ipliğin şehir dışına çıkarılmasını yasaklayarak sof üretimini koruma altına almıştır. Ek olarak, dokuma atölyeleri ve buradaki malzemelerin korunmasına yönelik birçok kanun uygulamaya konulmuştur. Osmanlı'nın son derece titiz davrandığı bu ticaret metaının, yerel tüketimden ziyade ihracata yönelik yüksek değerli bir meta olarak konumlanmasına yol açmıştır. Gayrimüslim kadınlar başta olmak üzere şehirde yaşayan kadınlar, sof dokumacılığı ve ona bağlı üretim süreçlerinde etkin rol oynamışlardır. Ancak sof, yüksek piyasa değeri ve ticari niteliği nedeniyle yerel kadın giyiminde sınırlı ölçüde kullanılmıştır. Kadınlar, sof üretiminde aktif birer üretici olmalarına rağmen, bu kumaşın başlıca tüketicisi konumunda değildir. Bu durum, Osmanlı

[39] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 488, s. 60(261).

[40] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 516, s. 246, sr.844.

[41] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, sr. 1068.

[42] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 539, s.181, sr. 581.

şehir ekonomisinde yaygın olan üretici–tüketici ayrımının Ankara sofçuluğu örneğinde açık biçimde görüldüğünü göstermektedir. Sof, kadın emeğiyle üretilmiş; ancak ağırlıklı olarak iç ve dış ticaret yoluyla dolaşıma sokulmuştur. Kullanım alanları açısından ise öncelikle üst tabaka ve elit kesimin, hafif yağlı yapısı nedeniyle yağmurluk, gömlek ve iç giyim ürünleri için tercih ettiği anlaşılmaktadır. Saray ve devlet görevlilerinin kıyafetlerinde kullanılmıştır. Erkek giyiminde kürk kabı, cübbe ve ceket; kadın giyimin de ise ferace olarak kullanımı yaygındır. Sof kumaşı sağlamlığından dolayı giyim eşyası yapımında kullanılmasının yanı sıra Tersane-i Amire tarafından da çok miktarda satın alınmıştır. [43] Ankara kadınlarında sof, ham olarak kullanılmıştır. Köhne sof ifadesine göre bu sof kullanılmış ve eskimiştir. Ferace ve kaftan olarak da kullanılmıştır. Buna rağmen, sofun pahalı ve elit tabakaya yönelik bir ürün olması, Ankara kadınlarının günlük giyimde daha ucuz ve pratik kumaşları tercih etmesine neden olmuştur. Bu durum Ankaralı kadınların mal varlıklarında neden bu kadar az sof kullanıldığını açıklamaktadır.

Tiftik: Ankara'da bolca üretilen ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de imal edilen tiftik, ince ve yumuşak keçi lifidir ve bu yünden yapılmış olan mamule denilmektedir.[44] Ankara kadın terekelerinde, yalnızca iki kadında tiftik olduğu görülmüştür. Cumaliye Hanım'ın 15 adet tiftik ipliği vardır ve Fethiye Hanım'ın ise bir *vukıyye*[45] tiftiği bulunmaktadır.[46] Amine Hanım'ın terekesinde bulunan *arakiyye*[47] ise tiftikten yapılmış ve altın süslemeli bir başlıktır. Amine Hanım'da üç adet bulunmaktadır ve 200 akçe değer belirlenmiştir.[48]

Velense: Yünden dokunan tüylü bir kumaş çeşididir. İnce dokumaları, örtü ve yatak

[43] Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), 174-178; Faroqhi, "Onyedinci Yüzyıl Ankara'sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri," 242–257; Perihan Hazel Kaya, *Ankara'nın Sof Üretiminin Osmanlı Devleti Ticaretindeki Yeri ve Önemi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, Nisan 2021, 86-87; Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara* (Ankara: Türkiye Tarih Kurumu, 2006), 88; Koçu, *Türk Giyim Kuşam*, 208.

[44] Kamus-ı Türkî, "Tiftik", 420, sr. 18.

[45] Osmanlı'da kullanılan ağırlık ölçüsü birimidir. Vukıyye, okıyye, kıyye gibi çeşitli adlarla da anılmaktadır. Standarda göre, 1 okka=4 litre=6 vukıyye=400 dirhemdir. Bknz. Cengiz Kallek, "Okka" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2007), 33/ 338-339.

[46] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 516,s. 246, sr. 844; Nr. 539, sr. 485.

[47] Tarikatlarda, dervişlerin kullandıkları ve tiftikten yapılan bir başlık türüdür. Bknz. Tanman, "Arakıyye", 266-267; Koçu, *Türk Giyim Kuşam*, 14.

[48] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 488, s. 60(261).

çarşafı şeklinde kullanılırken daha kalın dokunanlar battaniye, seccade, at örtüsü olarak kullanılır.[49] Velensenin, İspanya kökenli olduğu bilinmektedir. İncelenen dönemde 62 kadından 10 tanesinin velense kullandığı görülmüştür. Bazı kadınlarda bir, bazılarında ise üç veya dört velense vardır. Beyaz, kırmızı, mavi renkleri bulunurken, bazılarının köhne olduğu belirtilmiştir.[50]

1.3. İpekli dokumalar: *Dârâyi:* Gümüş veya altın tellerle süslenmiş ipekli bir kumaştır. İran'dan ithal edilir, Şam'da dokunanlara Şam dârâyisi denir. Çeşitli renklerde olabilmektedir. Osmanlı tekstil terminolojisinde altın veya gümüş tellerle zenginleştirilmiş ipekli bir dokuma olarak tanımlanan dârâyi,[51] Ankara şer'iyye sicillerine yansıdığı kadarıyla, 17. yüzyıl kent seçkinlerinin ve orta-üst sınıf kadınlarının giyim kültüründe müstesna bir yere sahiptir. Kökeni İran'a dayanan ve Şam gibi önemli tekstil merkezlerinde de üretilen bu kumaşın Ankara'daki varlığı, kentin uluslararası ticaret ağlarıyla olan organik bağını ve lüks tüketime olan talebini teyit etmektedir. Dârâyiden giysi çeşitliliği oldukça fazladır. Aşağıdaki tabloda, bu kumaşın kullanıldığı alan ile kumaş özelliklerini içeren bilgiler bulunmaktadır.

Renk	**Mamul**	**Kumaş topu**	**Diğer**
Al	Kaftan	DârâyiUşak bezi	Köhne
Yeşil	Çintiyan	2 zira' darayi	Müstamel
Erguvânî	Kapama		Telli demir dârâyi
Turuncu	Entari		
Mor	Zıbun		
Mai	Don		
Sarı	Seravil		
	Mintan		
	Döşek		
	Yüz yastığı		

[49] Kâmus-ı Türkî, "velense" 1500, sr. 15; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 276.

[50] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 491, s. 131, sr. 2100; Nr. 533, sr. 10; Nr. 539, s. 181, sr. 581; Nr. 545, sr. 333; Nr. 546, sr. 636; Nr. 547, s. 228, sr. 588; Nr. 548, sr. 395, Nr. 505; Nr. 550, sr. 1015; Nr. 551, sr. 404.

[51] Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 81.

1041(1631) yılında terekesi kaydedilen Fatma Hanım'ın yeşil ve al iki dârayisi bulunmakta, toplam değeri 1000 akçedir.[52] 1053(1643)'te Fatma Hanım'da bulunan üç dârâyi kaftanın bedeli 1600 akçedir.[53] Cumaliye Hanım'ın kaftanı ile yüz yastığı dârâyidendir.[54] Alime Hanım'ın al, erguvani ve mor renklerde üç darayi kaftan ile yine al dârâyiden yapılmış ancak ne olduğu tam okunamayan bir ürünü bulunmaktadır.[55] Ankara sakinelerinin gayrimüslim bir kadını olan Hurbeşci Hanım'ın terekesinde, mai ve al renklerde iki dârâyi köhne kaftan (1100 akçe), al dârâyi don (200 akçe) ve yine dârâyi kumaştan yapılmış bir döşek bulunmaktadır (200 akçe).[56] Hayme Hanım'ın dârâyi bir çintiban sahibi olduğu 1091(1680) yılındaki terekesinde kaydedilmiştir.[57] Aynı sene Fatma Hanım'ın terekesinde, bu kumaştan imal edilen kaftan, entari, çintiyan ve Uşak bezi bulunmaktadır.[58] Gülistan Hanım'ın bir kaftanı ve bir seravili dârayiden yapılmıştır.[59] 1041/1631 yılında iki adet dârâyinin 1000 akçe, 1053/1643 yılında ise üç kaftanın 1600 akçe olarak takdir edilmesi, kumaşın bir yatırım ve statü aracı olarak görüldüğünü kanıtlar. Bu ekonomik değer, ürünlerin "köhne" (eski) veya "müstamel" (kullanılmış) hallerinde bile tereke kayıtlarına girmesi ve yüksek bedellerle (1100 akçe gibi) alıcı bulmasıyla da desteklenmektedir.

Kumaşın kullanım çeşidi incelendiğinde, dârâyinin sadece dış giyimle sınırlı kalmadığı, iç giyimden ev tekstiline kadar geniş bir sahada tercih edildiği görülmektedir. Tablodaki veriler; kaftan, entari, zıbun ve mintan gibi üst segment kıyafetlerin yanı sıra don, çintiyan ve seravil (şalvar) gibi alt giyim unsurlarında da bu ipekli dokumaya rastlandığını ortaya koy-

[52] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 509, sr. 1040.

[53] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 515, s. 166, sr. 721.

[54] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 516, s. 246, sr. 844.

[55] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 516, s. 234, sr. 810.

[56] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 539, s. 181, sr. 581.

[57] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 544, s. 364, sr. 835.

[58] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 545, sr. 333.

[59] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 546, s. 255, sr. 605.

maktadır. Ayrıca yüz yastığı ve döşek gibi ev mefruşatında kullanımı, lüks tüketim alışkanlıklarının mahrem alana ve ev dekorasyonuna olan yansımasını simgeler.

Kemhâ: Osmanlı tekstil literatüründe lüks ve ihtişamın sembolü olarak kabul edilen kemhâ, 16. ve 17. yüzyıl Ankara terekelerinde yer alan veriler ışığında hem saray hem de taşra elitlerinin gardıroplarında merkezi bir öneme sahiptir. İpekli bir zemin üzerine altın ve gümüş tellerle (klaptan) dokunan bu ağır ve desenli kumaş, dayanıklılığı ve gösterişli yapısıyla özellikle statü simgesi olan dış giyim ürünlerinde tercih edilmiştir. Gülistanî, tabrehi ve dolabî gibi renk ve türleri vardır. Genellikle kaftan yapımında kullanılan kemhâ, sonraları konaklar ve saraylarda ağır döşemelik kumaş olarak kullanılmıştır.[60]

Renk	**Mamul**	**Değeri (akçe/esedî)**
Mai	Kaftan	1000 akçe
Kırmızı	Donluk	2000 akçe
Al	Kaftan	700 akçe
Yeşil	Kapama	4 esedî
	Çintiyan	1,5 esedî

Ankara şer'iyye sicillerinden elde edilen veriler nicel olarak analiz edildiğinde, kemhânın ekonomik değerinin diğer dokuma türlerine oranla oldukça yüksek olduğu müşahede edilmektedir. Örneğin, kırmızı bir kemhâ (donluk) kumaşın 2000 akçe olarak takdir edilmesi, bu materyalin hammadde ve işçilik maliyetinin ulaştığı boyutu gözler önüne sermektedir. Benzer şekilde, ma ve al renkli kemhâ kaftanların 700 ile 1000 akçe arasında değişen değerleri, bu giysilerin birer servet unsuru olarak miras kayıtlarına geçtiğini teyit eder. Kullanım alanları bakımından kemhâ, tablodaki verilere göre kaftan, kapama ve çintiyan gibi formlarda vücut bulmuştur. Özellikle kaftan yapımındaki yaygınlığı, kumaşın mukavemetli yapısının dış giyimdeki dökümlü ve ağır duruşu desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Yeşil, mai, kırmızı

[60] Türüt, *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri*, 174; *Kanunnâme-i İhtisâb-ı Bursa*, 13; Koçu, *Türk Giyim Kuşam,* 153.

ve al gibi canlı renklerin tercih edilmesi, dönemin estetik anlayışındaki zenginliği ve toplumsal hiyerarşideki renk sembolizmini yansıtmaktadır. Donluk olarak ifade edilen parça kumaş kaydı ise kemhânın sadece bitmiş ürün olarak değil, özel dikim için saklanan değerli bir tekstil stoğu olarak da muhafaza edildiğini kanıtlar.[61]

Serâser: kürk kaplamak için kullanılan, baştanbaşa sırma ve ipekle dokunan bir kumaştır. Altın veya gümüş işlemeleri vardır. Sarayda tahtların döşemesinde kullanıldığı gibi zengin kadınlar ve hocaların giydiği, lüks bir kürk süsleme kumaşı olarak da kullanılmıştır. En çok tercih edilen İstanbul serâseridir ve Bursa ile Acem serâseri de vardır.[62] Ankara kadınlarının giysilerinde, kaftan ve kuşak süslemesinde kullanılmıştır. Ayrıca serâser döşek ve yorgan kaydına da rastlanmıştır. Seraserin özelliği veya nereden geldiği konusunda verilen tek bilgi Gördes seraseridir. Fatıma binti Hacı Sinan'ın 1009(1600) yılındaki terekesinde Gördes seraseri kaydı bulunmaktadır.[63]

Sandal: Hindistan'da yetişen, hoş kokulu sandal ağacının lifleri ve ipek ile birlikte dokunarak elde edilen kumaştır. Şeritler halinde olan kumaşın bir şeridi pamuk diğeri ipektir. Benekli veya dallı desenleri vardır. Genellikle elbise yapımında kullanılır.[64] Ankaralı kadınlarda sandal kumaştan üretilen giysilerin kullanıldığı görülmektedir. 1092(1681)'de Hayati Hanım'ın eskimiş bir alaca sandal kaftanının bedeli 1 esedîdir. Hadice Hanım'ın terekesinde alaca sandal kaftanın bedeli 3 esedî kaydedilmiştir. 1094(1683)'te Rahime Hanım'ın eskimiş iki sandal kaftanına 1,5 esedî paha biçilmiş; 1096(1685)'te ise alaca sandal kaftana verilen bu paha, Şerife Hanım'ın terekesine 3 esedî olarak kaydedilmiştir. Şerife Hanım'ın bir de sandal atlas kaftanı bulunmakta, bedeli 10 esedîdir.[65] Söz konusu fiyat farkı, kaftanın, sandal kumaşın yanında alaca veya atlas gibi diğer kumaşlarla beraber üretilmesi ve bu kumaşların ücretleri

[61] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 491, sr. 2282; Nr. 515, s. 166, sr. 721; Nr. 516, s. 234, sr. 810; Nr. 521, s. 23-24, sr. 46-49; Nr. 544, s. 364, sr. 835; Nr. 545, sr. 333; Nr. 547, sr. 589-591; Nr. 550, sr. 1015.

[62] Nurettin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi* (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1939), 60; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), 1/ 175; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 237. Koçu, *Türk Giyim Kuşam*, 203.

[63] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 491, s. 131, sr. 2100.

[64] Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 233; Özen, "Türkçe'de Kumaş Adları", 331.

[65] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 546, s. 254, sr. 653; Nr. 546, sr. 636; Nr. 547, s. 228, sr. 588; Nr. 550, sr. 1045.

arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Kaftan dışında, sandal kumaştan üretilen çintiyan, zıbın, entari, donluk gibi giyim eşyaları da Ankaralı kadınlar tarafından kullanılmıştır.[66] Sandal dokuma, Ankara'da kadınların çeşitli giyim ürünlerinde kullanmayı tercih ettikleri kumaş türlerindendir. Bu veriler, sandal kumaşın 17. yüzyıl sonlarında Ankaralı kadınların giyim kültüründe yaygın ve işlevsel bir yere sahip olduğunu, kumaş türü ve dokuma bileşimine bağlı olarak giysi değerlerinde belirgin fiyat farklılıkları oluştuğunu göstermektedir.

Zerbaft/Zerbab: Saraya ait tezgâhlarda belli miktarlarda, ipekten dokunan bir kumaştır. En değerli motifleri altın telle dokunanlardır, sırmadan dokunanlar da vardır. Genellikle kaftan yapımında kullanılır, ağır ve pahalı bir kumaştır.[67] Böyle nadide bir kumaşın Ankaralı kadınlar tarafından da kullanıldığı görülmektedir. İncelenen terekelerde 1094(1682) yılında Zeyneb Hanım'ın terekesinde 10 esedî değerinde yeşil zerbab,[68] 1096(1685)'te Şerife Hanım'da 15 esedî değerinde mor zerbab vardır. 1097(1685) yılında terekesi kaydedilen Şerife Hanım'da ise kırmızı renkte Halep zerbabı bulunmaktadır ve değeri 6 esedîdir. Aynı isimde bir diğer kadının terekesinde iki zerbaba rastlanmış, birinin zerbab olduğu anlaşılsa da devamındaki yazı karakteri silik olmasından dolayı okunamadığından ne olduğu anlaşılamamış fakat diğeri al zerbab kaftan olarak 30 esedî değerinde kaydedilmiştir. Şerife Hanım'ın mal varlığı olan diğer ürünlerle kıyaslandığında en yüksek değere sahip ürün zerbab kaftandır.[69] Gayrimüslim olduğu belirtilen Agne Hanım'ın terekesinde de bir zerbab kaftan bulunmaktadır. Son olarak yine gayrimüslim olan Naziki Hanım'ın zerbab bir takkesi vardır.[70] Zerbab kumaşın yüksek bedellerle terekelere yansıması, saray menşeli ve lüks bir dokuma olmasına rağmen 17. yüzyıl sonlarında Ankara'da hem Müslüman hem de gayrimüslim kadınlar arasında statü ve temsil değeri yüksek bir giyim unsuru olarak kullanıldığını göstermektedir.

[66] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 547, s. 228, sr. 588; Nr. 550, sr. 867, 881, 987, 1068.

[67] Türüt, *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri,* 176; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 290.

[68] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 547, sr. 589.

[69] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, sr. 1045, 1015, 1068.

[70] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 551, sr. 440, 441.

Atlas: ön tarafı yani yüzü ipek, tersi pamuk olan sık dokunmuş bir kumaştır. Düz formda, sert ve parlak bir dokuya sahiptir. Batıda saten denilmektedir ve en çok kaftan yapımında kullanılır. Kızlar için gelinlik, erkekler çocukları için sünnetlik entari, delikanlılar için de entari altına şalvar diktirilirdi. 19. Yüzyılda sarayda kışlık kumaş olarak itibar görmüştür.[71] İncelenen Ankara kadınlarının terekelerinde atlasın hem kumaş olarak hem de atlastan elde edilmiş çeşitli giyim ve süs eşyası olarak kullanıldığı görülmektedir. Atlas kumaşın en çok kaftan olarak kullanıldığı görülmektedir. Kaftan dışında zıbın, yastık, yorgan gibi ürünlerde de atlas kumaş kullanılmıştır. Bununla beraber yalnızca kumaş olarak da atlasa sahip olan kadınlar vardır. İncelenen dönemde hemen hemen her yılda atlasın yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mavi, beyaz, sarı, kırmızı, mor, pembe, yeşil ve turuncu gibi çeşitli renkleri mevcuttur. Simli, telli, inci düğmeli gibi değişik modelde olanlar ile Haleb ve Acem gibi menşe'den gelen atlas türleri de bulunmaktadır.

Canfes: İnce ve parlak, ipekli bir dokumadır. Genellikle düz renktedir ve yanardöner, mor cengari, dama taşı, çatmalı gibi çeşitleri vardır.[72] Kadınların sadece ikisinde canfes kaydına rastlanmıştır. Biri, 1091(1680) yılında Fatma Hanım'ın tereke kaydındaki mor canfestir ve 5 esedî bedel ile kaydedilmiştir. Diğeri, 1094(1682) yılında Rahime Hanım'ın canfesten yapılmış kaftanıdır ve 1 esedî ücret verilmiştir.[73]

1.4. Diğer Kumaşlar: Terekelerde tespit edilen ve yukarıda detayları verilen kumaşlar dışında, adına daha az rastlanan diğer kumaşlara bu başlık altında yer verilmiştir. Bunlardan bir tanesi *kürk*tür. 17. yüzyıla ait kadın terekelerinden elde edilen bilgilere göre kadınların giyimlerinde aksesuar olarak veya soğuktan korunmak amacıyla 10 kadının kürk kullandıkları görülmektedir ve bedelleri 5 esedî ile 35 esedî arasında değişkenlik göstermektedir. Bunlar, siyah kürk, kırmızı kürk, al çukaya kaplı sansar kürkü, samur kürk, köhne kol kürkü, beyaz

[71] Kâmus-ı Türkî, "atlas" 126, sr. 13; Türüt, *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri,* 164; Salman, *Tarihi Türk Kumaş Sanatı,* 121; Koçu, *Türk Giyim Kuşam*, 17-18.

[72] *Kamus-ı Türkî*, "Canfes" md., 468, sr. 6.; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 57.

[73] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 545, sr. 333; Nr. 547, s. 228, sr. 588.

kol kürkü, kırmızı çuka kürk, kırmızı zenne kürkü, zara kürk, kürk gömlek, gibi çeşitlerdir. Buna göre kürkün çeşitli hayvan kürklerinden elde edildiği, genellikle siyah ve kırmızı rengin tercih edildiği, çeşitli kullanım alanlarının olduğu görülmektedir.

Alaca şeklinde ifade edilen kumaş türü, lacivert veya bordo zeminde sarı çizgileri olan, pamuklu bir kumaştır. Osmanlı'da en çok üretilen kumaşlar arasındadır. Şam alacası gibi dokunduğu yere göre isim aldığı da olmuştur.[74] Ankara giyim örneklerinde alaca kumaştan yapılmış çok sayıda kaftan, gömlek, peştamal, peşkir, entari, çarşaf ve daha pek çok ürün bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı kadınların alaca kumaş veya kumaş topuna sahip oldukları görülmektedir. Hurbeşci, Hayme, Fatma, Şahcihan Hanım'ların terekelerinde, Şam alacası vardır.[75] Şerife Hanım'ın Şam alacasının rengi yeşildir.[76] Hayati Hanım'ın bir top alacası varken,[77] Hatice Hanım'ın üç top Tebriz alacası vardır.[78] Beş kadında yalnızca alaca ifadesiyle kayıt bulunmaktadır. Alaca kullanımı hem Müslüman hem de gayrimüslim kadınlarda yaygındır.

Kadınların terekelerinde, *sâde* olarak belirtilen ifadeler mevcuttur. 12 kadında *beyaz sâde* şeklinde kayıtlar vardır. 9 kadında *köhne sâde* veya *müstamel sâde* kaydı bulunmaktadır ki bu da sadenin kullanılmış veya eski olduğunu göstermektedir. 5 kadının terekesinde ise yalnızca *sâde* ifadesiyle kaydedilmiştir. Sâdenin ne olduğu konusunda bir açıklama bulunmazken bir kayıtta *uzun yakalı sâde* şeklinde verilen bilgiden, sâdenin bir giyim eşyası olduğu anlaşılmaktadır.[79]

Boğası, astarlık bez veya ince Amerikan bezi olarak kullanılmaktadır. Beyaz veya renkli

[74] Salman, *Tarihi Türk Kumaş Sanatı*, 119, 120.

[75] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 539, s. 181, sr. 581; Nr. 544, s. 364, sr. 835; Nr. 545, sr. 333; Nr. 547, s. 186, sr.595.

[76] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 544, s. 454, sr. 1023.

[77] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 546, s. 254, sr. 603.

[78] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 546, sr. 636.

[79] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 516, s. 246, sr. 844; Nr. 539, sr. 485; Nr. 547, s. 186, sr. 595; Nr. 548, sr. 504,471; Nr. 546, s. 97, sr. 636.

olanları olmakla birlikte kaftan, kapama, zıbın gibi giysilerde ya da döşemelik olarak kullanımı tercih edilmiştir.[80] Kadınların terekelerinde boğası kumaştan imal edilen 2 kaftan ve 4 kapama bulunmaktadır. Kumaş olarak ise 5 kadında boğası kumaş topu bulunmaktadır. Yeşil, siyah veya beyaz renklerde olabilmekte, ayrıca köhne, alaca, sekban gibi türleri bulunmaktadır. Söz konusu özelliklere göre boğasının fiyatı 30 akçe ile 2500 akçe arasında değişkenlik göstermektedir.[81]

Abani, Kâmus-ı Türkî'de, *ipekten sarımtırak dallarla işlenmiş bir nevi kumaş ki sarık vesaire kullanılır,* şeklinde ifade edilmiştir.[82] Zemini beyaz olan kumaşın üzerinde sarı ipek işlenmeler bulunmaktadır. Halkın abani sarık olarak dillendirdiği bu kumaş türü tüccarları, ulemadan ayırt edilmek için kullanılmıştır. Menşei Hint olmasına karşın zaman içinde Bursa'da da dokunmuştur.[83] Kadınların yalnızca ikisinde bu kumaşın kullanıldığı görülmüştür. Biri, 1094(1682) yılında kaydedilen Fatma Hanım'ın terekesindeki abaniden yapılmış sim rahtlı kuşaktır ve 800 akçe bedele sahiptir.[84] Diğeri, 1096(1684) yılında kaydedilen Rayme Hanım'ın terekesindeki iki adet köhne abanidir ve bir esedî bedel ile kaydedilmiştir.[85]

Osmanlı Ankara'sında kullanılan çeşitli dokuma ve kumaşlara ek olarak coğrafi yer veya menşe' bildiren çeşitli kumaş adlarını terekelerde görmek mümkündür. Yukarda *Hammaddesi Tiftik Olan Örme Ürünler* kısmında incelenen velense bunlardan bir tanesidir. Menşe' bildiren diğer giyim ürünlerinin terekelerde geçtiği şekliyle aktarımı şöyledir: frenk zıbın, Mardin cenber, Mardin gölgeli, Acem atlası kaftan, Acem şalı, Bursa peştemalı, Gördes seraseri, Ankara kuşağı, Macar paresi, İstanbulî gömlek, İstanbulî seravil, Bağdadî endâze,[86] Şam alacası, Tebriz alacası, Suriye kuşak, Hatayî[87]. Adları geçen bu kumaş ve dokuma türlerinin

[80] İnalcık, *Türkiye Tekstil Tarihi*, 102; Kâmus-ı Türkî, "boğası" md., 315, sr. 18; Salman, *Tarihi Türk Kumaş Sanatı,* 124.

[81] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 488, s. 60(261); Nr. 491, s. 131, sr. 2100; Nr. 516, s. 246, sr. 844; Nr. 544, s. 454, sr. 1023; Nr. 547, s. 228, sr. 588.

[82] Kâmus-ı Türkî, 2017, 22.

[83] Ebru Çatalkaya Gök, "Geleneksel Kumaş Örneklerinden Ağabani/Abani/Ağbani," *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13/29 (2020), 294-296.

[84] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 547, s. 228, sr. 587.

[85] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, sr. 1073.

[86] Kumaş ölçmek için kullanılan ve 65 santime tekabül eden bir ölçü birimi, bknz.. Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 99.

[87] Hataî veya Hatayî adlı ipekli kumaş, telli, sade, sırmalı gibi çeşitlere sahiptir. İç gömleği olarak kullanılır. Türk süsleme sanatındaki bir

kullanımı oldukça azdır. Bir veya birkaç kadının terekesinde rastlanmakla birlikte Ankara'da kullanılan kumaş türlerine örnek olması bakımından önemlidir.

2. Ankaralı Kadınların Giyimleri

Ferace: Osmanlı dönemi Ankara toplumunda kadının kamusal alandaki görünürlüğünün temel unsuru olan ferace,[88] 17. yüzyıl terekeleri üzerinden yapılan bu incelemede hem işlevsel bir dış giyim objesi hem de bir kimlik belirteci olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen 62 kadın terekesinden yalnızca 10'unda feraceye rastlanması, bu giysinin dönemin Ankara'sında her sosyal tabaka için erişilebilir olmaktan ziyade, belirli bir ekonomik refah düzeyine erişen ve belli statüde olan kadınlar tarafından kullanıldığını göstermektedir.

Renk	**Renk Sayısı**	**Diğer Özelliği**
Mor	3	Çuka[89] (yün) başlıklı
Siyah	1	Kenarı simli
Yeşil	1	Münakkaş
Al	1	

Tabloda mor (3), siyah (1), yeşil (1) ve al (1) gibi renklerin kaydedilmesi, feracenin sanılanın aksine sadece tek bir renkten ibaret olmadığını, ancak koyu tonların ağırlıkta olduğunu göstermektedir. Özellikle mor rengin baskınlığı, bu rengin dönem toplumundaki asalet ve statü simgesi olmasıyla ilişkilendirilebilir. Metinde belirtilen *koyu renk* eğilimi, kadının dış dünyadaki mahremiyetini ve vakarını koruma amacına yönelik toplumsal adabın bir yansımasıdır. Çuka (yünlü kumaş) başlıklı ferace kaydı, Ankara'nın iklimsel koşullarına uygun bir

motif olarak da Türkistan'ın Hatay şehrinden adını alır. Bknz.. Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 130.

[88] Hülya Tezcan, "Ferace", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/ 349-350.; Gökhan Civelek, "XVII. Yüzyıl Ortalarında Elit Bir Kadının Terekesi: Manastırlı Aişe Hatun", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 54 (2015), 241–259, 246.

[89] Çuka, yünlü bir kumaş olup kadınlarda kışlık feracede kullanılır, erkeklerde ise cepken, yelek gibi giyim eşyalarında kullanılmıştır. Bknz.. Koçu, *Türk Giyim Kuşam*, 82.

dış giyim stratejisini belgeler. Çuka, dayanıklılığı ve ısı yalıtımıyla kışlık feracelerin vazgeçilmez materyalidir. Bu durum, tekstil üretiminin sadece estetik değil, coğrafi ihtiyaçlar doğrultusunda da şekillendiğini kanıtlamaktadır. Yazlık feracelerde ise daha hafif ve ipekli dokuların tercih edildiği bilgisi, gardırobun mevsimsel bir rasyonaliteyle kurgulandığını göstermektedir. Feracelerin münakkaş (nakışlı) ve kenarı simli olarak tanımlanması, bu dış giysinin sadeliğinin yer yer el sanatlarıyla zenginleştirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle kenar kısımlardaki sim süslemeler, giysinin kenar sularında zanaatkâr bir dokunuşun varlığını ve kullanıcısının estetik zevkini simgelemektedir. Bu detaylar, feraceyi sadece bir örtünme aracı olmaktan çıkarıp, bir moda nesnesi haline getirmektedir.

İncelenen örneklemde ferace kaydının yalnızca Müslüman kadınların terekelerinde bulunması ve gayrimüslim kadınlarda bu kayda rastlanmaması, dönemin kıyafet nizamnamesi (teşrifat) ve toplumsal alışkanlıkları açısından kritik bir bulgudur. Bu durum, feracenin o dönem Ankara'sında Müslüman kadının kamusal kimliğiyle özdeşleşmiş bir giysi formu olduğunu ve dini kimliklerin dış giyim üzerinden görünür kılındığını teyit etmektedir. Kadınların büyük çoğunluğunun tek bir feraceye sahip olması, ürünün maliyetli ve uzun ömürlü bir yatırım olduğunu göstermektedir. Üç kadının ikişer feraceye sahip olması ise bu kişilerin hem yazlık hem kışlık alternatiflere sahip olabilecek veya farklı sosyal ortamlar için çeşitlilik sağlayabilecek bir ekonomik güce sahip olduklarına işaret eder.

Entari: 17. yüzyıl Ankara terekeleri üzerinden yapılan bu inceleme, entari (veya kayıtlardaki adıyla anteri) formunun, dönemin kadın moda anlayışında gündelik yaşamın işlevsel bir parçası olduğunu göstermektedir. Çeşitli kumaşlardan yapılan entari, iki tarafı yırtmaçlı ve kolları geniş bir elbisedir. Uzun gömleğe benzer, ev içinde giyilir, süssüz ve düz biçimdedir. Gece giyilen çeşidi de bulunmaktadır.[90] Osmanlı giyiminde entari her kesimce giyilen hafif ve işlevsel bir temel giysiyken, kaftan bunun üzerine giyilen ve değerli kumaşlarla statü belirten

[90] Kamus-ıTürkî, "Entârî"171, sr. 15.

resmi bir üstlüktür. Kesim teknikleri benzer olsa da kaftanlar saray protokolünde rütbe göstergesi ve onur ödülü olarak kullanılan yüksek sembolizmli prestij eşyalarıdır. 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı giyim literatüre yerleşen entari, kadın, erkek ve çocukların giydiği genel bir kıyafettir. Özel günlerde giyilen entariyi gündelik entariden ayıran ise imal edildiği kumaşı ve modelidir. 19. yüzyılda erkek giyimindeki değişimle kaftan kullanımı kalkmış, entari ise form değiştirerek kadınlara özgü bir kıyafet olarak varlığını sürdürmüştür.[91] Entari, çeşitli model, renk ve tasvirlerle saray kadınlarının da sıklıkla tercih ettiği giysi türlerindendir. Haseki Sultan ve Valide Sultan'a ait tasvirlerde entarinin belden aşağıya doğru genişleyen, uzun ve bol kesimli, kat kat biçimlendirilmiş uzun kollu bir giysi olduğu anlaşılmaktadır. IV. Murad'ın kızı İsmihan Sultan'ın entarisi de sarı ve bej renklerde, kısa kollu ve altın düğmelidir.[92] Ankara kadınlarının kullandıkları entariye dair detaylı bilgiler veya görseller olmasa da, onların İstanbul modasından haberdar olup takip ettikleri anlaşılmaktadır.

Ankaralı kadınların çoğunluğunun bir adet entariye sahip olması, bu ürünlerin (özellikle ipekli ve telli olanların) kıymetli metalar arasında görüldüğünü kanıtlar. Ancak Gülistan ve Şerife Hanım gibi isimlerin üçer adet entariye sahip olması, bu bireylerin ekonomik refah seviyelerinin yüksekliğini ve kişisel gardırop çeşitliliğine verdikleri önemi yansıtmaktadır. Bu durum, terekelerin sadece bir mal listesi değil, aynı zamanda kişilerin yaşam standartlarını ele veren biyografik belgeler olduğunu hatırlatır. Ankaralı dokuz kadının terekesinde entari kaydı bulunmaktadır. Sahip oldukları entari bir ile üç adet arasında değişmektedir. Toplam 13 entari kaydı vardır. Entarinin hem Müslüman hem de gayrimüslim kadınların tercih ettiği giyim olduğu anlaşılmaktadır. Naziki ve Agne? adlı Nasranî iki zımmî kadın[93] ile Fatma, Kahraman, Ayşe, Hayati ve Fatıma adlı Müslüman kadınların[94] birer entarisi varken, Gülistan

[91] Sevgi Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1997), 38-45; Lale Görünür, Semra Ögel, "Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları", İTÜ Dergisi Sosyal Bilimler, 3/1, (2006), 59-68.

[92] Çetin, "17. Yüzyıla ait Kıyafet Albümleri", 265; Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, 50.

[93] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 551, sr. 440, 441.

[94] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 545, sr. 333; Nr. 546, s. 254, sr. 603; Nr. 548, sr. 504; Nr. 550, sr. 881; Nr. 551, sr. 442.

ve Şerife Hanım'ın üçer entarisi bulunmaktadır.[95]

Renk	**Kumaş**	**Diğer**
Kırmızı	Dîbâ	Telli
Alaca	Darayi	Zincirpare
Beyaz	Hârâ	
Sarı	Sandal	

Tablo, entari üretiminde kullanılan kumaşların sosyal ve ekonomik bir hiyerarşi arz ettiğini göstermektedir. Özellikle kırmızı "dîbâ" kumaştan mamul ve "telli" (altın/gümüş tel işlemeli) olarak kaydedilen entariler, kumaşın ağır dokusu ve maliyeti gereği yüksek bir statü sembolüdür. Bunun yanı sıra, "zincirpare" detaylı alaca "dârâyi", hareli ipek yapıdaki "hârâ" ve ipek-pamuk karışımı olan "sandal" kumaşların kullanımı, ürünün mevsimsel şartlara ve kullanıcının ekonomik gücüne göre çeşitlendiğini belgelemektedir. Bu çeşitlilik, Ankara'nın sadece bir sof üretim merkezi değil, aynı zamanda farklı dokuma türlerinin harmanlandığı bir tüketim havzası olduğunu da teyit eder.

Kapama: Elbise takımı anlamına gelmektedir. Üstlük yani cübbe şeklinde üste giyilen bir elbisedir.[96] İncelenen 24 kadına ait tereke kayıtlarında toplam 32 adet kapama bulunması, bu giysinin kadınlar arasında yaygın bir kullanım ağına sahip olduğunu ancak her kadının gardırobunda sınırlı sayıda (ortalama 1-2 adet) yer aldığını göstermektedir. Kapama, tanımı gereği bir cübbe formunda olup vücudu boydan boya örten bir üstlük olduğu için, hem bir dış giyim unsuru hem de takım elbiseyi tamamlayan ana parça olarak işlev görmüştür.

Renk	**Kumaş**	**Diğer**
Al	Bogasi	Köhne
Yeşil	Kemha	Cedid
Siyah	Darayi	Sim düğmeli
Mor	Alaca	
Sarı		

[95] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, sr. 867, 1070.

[96] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* 164.

Renk çeşitliliği açısından bakıldığında; al, yeşil, siyah, mor ve sarı gibi geniş bir yelpaze ile karşılaşılmaktadır. Bu durum, dönemin estetik anlayışının tek tipleşmediğini ve kişisel zevklerin giyim kuşamda belirleyici olduğunu kanıtlar. Özellikle al ve yeşil gibi renkler, geleneksel Osmanlı toplumunda hem canlılığı hem de manevi değerleri simgelemesi açısından ön plandadır. Kumaş türleri, kapamanın hem değerini hem de kullanım amacını belirleyen en önemli faktördür. Kayıtlarda en çok *boğası* kumaşının geçmesi oldukça dikkat çekicidir. Pamuklu bir dokuma olan bogası, kapamanın daha çok günlük hayatta kullanılan, ekonomik ve pratik bir giysi olduğunu düşündürür. Ancak bunun yanında kemhâ (ipekli, ağır ve desenli kumaş), darayi (parlak ipekli) ve alaca gibi daha lüks ve karmaşık dokumaların tercih edilmesi, bu giysinin sosyal statü göstergesi olarak da kullanıldığını ortaya koyar. Özellikle kemha kumaştan yapılan bir kapama, sahibinin yüksek bir alım gücüne sahip olduğuna işaret eder.

Ayrıntılarda geçen cedid (yeni) ve köhne (eski) ifadeleri, terekelerdeki eşyaların ekonomik değerinin belirlenmesinde kritik bir rol oynar. Giysilerin yeni ya da kullanılmış olması, miras paylaşımındaki maddi karşılığı doğrudan etkilemektedir. Ayrıca sim düğmeli ifadesi, kapamanın sadece kumaş kalitesiyle değil, üzerinde kullanılan gümüş işlemeli aksesuarlarla da zenginleştirildiğini göstermektedir. Bu tip detaylar, basit bir üst giysiyi mücevherat değeri taşıyan sanatsal bir objeye dönüştürmektedir ve Ankaralı kadınlar bu sanatın farkında olarak giyimlerini şekillendirmişlerdir.

Gömlek: Entarinin içine, şalvarın üstüne giyilen gömlek, dizden yukarı olan bedenin üstü kısmını örtmektedir. İnce ve yumuşak bez kumaşlardan dokunmaktadır. İç çamaşırı olarak kullanılmaktadır.[97] İncelenen 62 kadından 47'sinin gömleği vardır ve bu kadınların bir ila beş arasında farklı sayılarda gömleği bulunmaktadır. Toplam gömlek sayısı 113'tür. Bunlar içinde yedisi hamam gömleği olarak ifade edilmiştir. Hem Müslüman hem de gayrimüslim

[97] Zeynep Altuntaş, "Mazi-yi İstanbulî Kadınlar: Terekeler ve Giyim Kuşam (1825–1850)" *İSTEM* 39 (2022), 208; Türüt, *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri*, 66.

kadınlarda gömlek kullanıldığı görülmüştür.

Renk	**Kumaş**	**Diğer**
Alaca sarı	Dülbend	Boncuk gömlek
Gök	İstanbul keteni	Münakkaş
Kırmızı	Keten	Fenar gömleği
	İstanbulî	
	Kürk	
	Dimi	

Terekelerde gömlek ile ilgili genellikle kumaş türü ve renk bilgisi verilmiştir. Ancak bazı kayıtlarda gömleğin adedi ve bedeli kaydedilmiş, detaylı bilgi verilmemiştir. Bazılarında ise gömlek hakkında cedid, müstamel veya köhne olduğu bilgisi verilmiştir. Gömlekte kullanılan renklerde çeşitliliğin az olduğu görülmektedir. Kumaş çeşidinde ise genellikle hafif ve pamuklu kumaşlar kullanılmıştır. Kumaşların bir kısmının İstanbul'dan geldiği ifadelerden anlaşılmaktadır.

Şalvar: Ankara'da incelenen dönemdeki kayıtlarda şalvar kelimesine rastlanmamıştır. Bunun yerine *serâvil ve çintiyan* kelimesi kullanılmıştır. Serâvil, şalvar ya da iç donu anlamına gelmektedir. Üst kısmı ile ağı geniş ve ayak üstüne düşecek kadar dökümlü bir giysidir.[98] Çintiyân ise içi astarlı, geniş ve büzgülü kadın şalvarına denilmektedir.[99] Ankaralı kadınlardan terekesi incelenen 62 kayıttan 27'sinde serâvil kaydı görülmüştür. En az bir, en çok beş seravili olan kadın vardır. Toplamda 35 seravil mevcuttur. Müslüman ya da gayrimüslim fark etmeksizin genelin kullandığı bir giysi olduğu terekelerden anlaşılmaktadır. Münakkaş, çit seravil, İstanbulî, darayî, dokuma serâvil, alaca serâvil gibi tür ve çeşitlerle belirtilmiş ve en çok münakkaş serâvil ifadesi kullanılmıştır. Ancak renk bilgisi verilmemiştir.

Çintiyan ise 10 kadında görülmüş ve 13 adettir. Darayi, kemha, sandal, alaca, telli gibi kumaşlardan yapılmıştır ve kırmızı renktedir. Bazı kadınların terekelerinde hem çintiyân

[98] Kamus-ı Türkî, s. 714, sr. 17.

[99] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 374.

hem de serâvil kullandıkları görülmüştür. Buna göre, adı geçen giysileri genel olarak şalvar olarak tanımlasak da kullanımı veya özelliğine göre birbirinden farklı giysiler olduğu anlaşılmaktadır.

Kaftan: Kadınların giyim kuşam eşyaları arasında kaftan önemli bir yere sahiptir. Terekelerde fiyatı, çeşitliliği, rengi gibi özellikler bakımından geniş bir yelpazeye sahip olan kaftan, entarinin üstüne giyilen astarsız bir kıyafettir. Genellikle lüks ve değerli kumaşlardan imal edilir, göğüs kısımları altın telli şerit veya çeşitli süslerle süslenir; elmas, altın veya sim düğmelerle tamamlanır. Kaftanın özelliği, onu giyen kişinin tarzını, zenginliğini ve zarafetini de yansıtır. Padişah ve saray mensuplarının itibar gösterdiği kaftan, Arapların onur giysisi olan hil'at ile aynı anlama sahiptir.[100] 17. Yüzyılda seyyahların ve ressamların anlatımlarına konu olan kaftanın saraylı kadınlar tarafından bilhassa tercih edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle altın ve serâser süslemeli kaftanlar ile kürk astarlı olanları meşhurdur.[101]

Terekesi incelenen 62 Ankaralı kadından 37'sinde kaftan bulunmaktadır. Sahip oldukları kaftanlar bir adet ile sekiz adet arasında değişmektedir. Toplam 93 adet kaftan kaydına ulaşılmıştır. Müslüman kadınlarda da gayrimüslim kadınlarda da ortak kullanılan bir giysidir.

Rengi	**Kumaşı**	**Süslemesi**
Mai	Kutni	Altın sırmalı
Kırmızı	Bogasi	Serâser
Erguvani	Peşkir	Sim takmalı
Al	Kemhâ	Telli
Mor	Atlas[102]	Sırma düğmeli
Alaca	Darayi	Saçaklı
Yeşil	Sof	Hünkari
Sarı	Şam alacası	Sim düğmeli
Turuncu	Acem atlası	Zincirpâre
	Sandal	Zincirbâb
	Kadife	zerbab

[100] Çakır, "Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı", 1365–1386, 1371; Lale Görünür ve Semra Ögel, "Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları," 62-63.

[101] Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, 45-50.

[102] İnce ipekten, sık dokunarak elde edilen, genellikle düz renkte ve parlak bir kumaş türüdür. Bknz. Tezcan, Osmanlı Dokumacılığı, 406.

	Canfes	İnci düğmeli
	Hârâ	

Terekelerde kaftan ile ilgili kayıtlarda rengi veya kumaşın özelliği mutlaka belirtilmiştir. Kullanılan kumaşlar değerli ve lüks kumaş grubundadır. Ankaralı kadınların kaftanlarında renk yelpazesi oldukça geniştir. Kaftan süslemelerinde çeşitli malzeme ve teknikler kullanılmıştır. Süslemelerde altın, sim ve incinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikle düğme aksesuarı da kullanılmıştır. Kaftanların fiyatı ise kumaşına veya süslemesine göre değişiklik göstermektedir. Saraylı kadınların tercih ettiği kaftanların serâser ve altınla süslendiği düşünülürse, Ankara kadınlarının kaftanlarında da aynı malzemenin kullanımı onların saray modasını takip ettiğini göstermektedir. Çeşitli tür ve özelliklerdeki kaftana itibar etmeleri ve giyimlerinde muhakkak bulundurmaları, onların hem İstanbul modasını takip ettikleri hem de kaftanı sosyal statü ve varlık aracı olarak kullandıklarını sergilemektedir.

Don: Belden aşağı giyilen, iki paçalı iç giyimidir. Paçası dize kadar iner ve paça ağzı çeşitli dantellerle veya oyalarla süslüdür. İncelenen terekelerde beş kadında don adlı giysinin olduğu görülmüştür ve toplam 11 don kaydı vardır. Don için kullanılan sıfatlar, al, münakkaş ve müstameldir. Don için kullanılan kumaş türü ise iki kayıtta darayi ve alaca olarak belirtilmiştir. Bir donun altın süslemesi olduğu ifade edilmiş, birinin de köhne olduğu kaydedilmiştir.

Kebe: Çobanların veya köylülerin giydiği yünden yapılmış, kalın keçedir. Gocuk da denilmektedir.[103] İncelenen dönemin Ankaralı kadınlarının giyimlerinde dokuz kebe kaydına ulaşılmıştır ve köhne kebe, sırmalı kebe, kaliçe kebe niteliklerle kaydedilmiştir. Buna göre, kebenin yünden aba şeklinde olmasının yanında sırmalı veya kaliçe gibi çeşitlerinin de olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca kadınlarda kebe kullanımının yaygın olmadığı söylenilebilir.

Hamam Esbabı ve Hamam Rahtı: Hamam esbabı denilen giysi yedi kadında görülmüştür.

[103] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 236.

Esbabın rengi, modeli ya da kumaşı hakkında bilgiye rastlanmamıştır.[104] Hamam rahtı ise 12 kadının terekesinde vardır ve her birinde birer adet bulunmaktadır. Raht, sözlükte yol levazımı, at takımı, mefruşat ve sair ev takımları, esvab ve eşya gibi tecmilât, anlamlarına gelmektedir.[105] Ankara kadınlarının kullandıkları raht ile ilgili verilen tek detay hamam rahtı olduğudur. Hamam rahtı ile kast edilen tam olarak nedir, giysi ya da başka bir eşya mıdır anlaşılamamıştır.

3. Baş Örtüsü ve Başlıklar

Çeki: Fes üzerine sarılan yazma veya kenarları boncuk ya da pul işlemeli, renkli başörtüsüdür.[106] Ankaralı kadınların tercih ettiği başörtüsü çeşitlerinden biridir. Sekiz kadının terekesinde görülen çekinin rengi ile ilgili tek bilgi yeşil olduğudur. Bunun dışında genellikle bir çeşit başörtüsü olan çenber ile birlikte anılmıştır. Buna dayanarak çekinin çenberi tamamlayan bir yan aksesuar olduğu düşünülmektedir. Ankaralı kadınlardan Şahcihan Hanım'ın terekesinde iki çeki kaydı vardır.[107] Satı Hatun ile Mihri ise dört adet çekili çenberi bulunmaktadır.[108] Fatma Hanım'ın ise terekesine kaydedilen yedi adet çekisi vardır.[109] Naziki Hanım'ın da iki adet çekiye sahip olması, gayrimüslim kadınlarda da çekinin kullanıldığını göstermektedir.[110]

Çatkı: Kadın başlıklarında, saçın dağılmasını önlemek için alından başın arkasına doğru, 2-3 cm genişliğinde kumaştan hazırlanan bir baş giysisidir. Alın çatkısı veya kaşbastı da denilmektedir.[111] İncelenen dönemde çatkının varlığı yüzyılın sonlarına doğru yani ilk olarak 1092(1681) yılında ve sonrasında karşımıza çıkmaktadır. Ankaralı kadınların dört tanesinde çatkı kullandıkları görülmüştür. Sarı ve mor renklerde çatkılar kullanılmıştır. Bununla

[104] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 551, 440; Nr. 550, 1015; Nr. 550, 972; Nr. 539, 181/581; Nr. 516, 246/844; Nr. 509, 1040; Nr. 491, 2282.

[105] Kâmus-ı Türkî, "raht" md., 660, sr. 30; Lugat-ı Nâci, "raht" md., 434, sr. 16; Kâmus-ı Osmânî, "raht" md., 425.

[106] Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 69.

[107] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 547, sr. 595

[108] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 547, sr. 575; 548, sr. 471

[109] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, s. 403, sr. 987.

[110] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 551, sr. 440.

[111] Türüt, *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri*, 127.

birlikte sırımlı çatkı çeşidi de bulunmaktadır.

Çar: Kadınların büründükleri çarşaf, bir nevi büyük şal, car, zar[112] anlamına gelen çar, kadınların başlarına taktıkları giyim eşyasıdır. Ankara kadınlarının 24'ünün terekesinde çar kullandıkları görülmüştür. Genellikle tek çara sahiptirler ancak içlerinden üç kadının iki çarı vardır. Bazı kayıtlarda yalnız çar ifadesi kullanılırken, bazılarında hamam çarı, alaca çar, köhne çar gibi nitelemeler vardır. Çar hakkında detaylı bilgi olmasa da farklı özellik ve kalitede olmasından kaynaklı, çar için belirlenen bedel de değişiklik göstermektedir. 30 akçe ile 300 akçe arasında ve yarım esedi ile 5 esedi arasında değişkenlik göstermektedir. 17. yüzyıl boyunca hem Müslüman hem de gayrimüslim kadınların çar kullandıkları görülmektedir.

Yemeni: 17. Yüzyıl Ankara kadınlarının terekelerinde yemeni, ilk defa 1092(1681) yılında Hatice Hanım'ın terekesinde görülmüştür.[113] *Yemeni çenber* şeklinde iki adet yemeni kaydedilmiş ve ikisine birden yarım esedî fiyat belirlenmiştir. 1096(1684) yılında Satı Hanım'ın terekesinde bir yemeni, bir pabuç ve bir mest birlikte kaydedilerek üçüne birden yarım esedî paha biçilmiştir.[114] Aynı yıl kaydedilen bir başka tereke sahibi Şerife Hanımın altı yemenisi vardır ve 1,5 esedi fiyat ile kaydedilmiştir.[115] Şerife binti Hüseyin'in 1097(1685) yılına ait terekesinde ise dört yemeni bulunmaktadır ve 2 esedî bedel ile kaydedilmiştir.[116] Bahsi geçen yemenilerle ilgili rengi veya dokusu gibi bilgilere yer verilmezken, yemeninin 17. yüzyıl kadın terekelerinde yüzyılın sonuna doğru görülmeye başlaması dikkat çekicidir. Yüzyılın başlarında yemeni adıyla kaydedilen bir bilgiye ulaşılamamıştır. Buna karşın yüzyılın sonunda kaydı görülmeyip başlarında adı geçen yaşmak, kadınların başlarına takarak kullandıkları di-

[112] https://lugatim.com/s/%C3%A7ar, (Kubbealtı lügatı, erişim tarihi: 20.08.2025)

[113] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 546, 636.

[114] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, 1036.

[115] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, 1068.

[116] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, 1015.

ğer başörtülerindendir. 1009(1600)'da Fatma Hanım'ın terekesinde karşımıza çıkan ve gümüşlü yaşmak şeklinde kaydedilen örtünün bedeli 1000 akçe iken,[117] 1014(1605) yılında Fatıma Hanım'ın tereke kaydında yalnızca yaşmak ibaresi geçen kayda 40 akçe bedel koyulmuştur.[118]

Cenber/Cember: Başa ya da boyuna takılır. Kare biçiminde ve kenarları oyalıdır. Çeşitli renklerdedir ve başörtü, yemeni, yazma gibi adlarla da anılır.[119] İncelenen dönemde 23 kadının çenber kullandığı görülmektedir. Bazı kadınlarda tek çenber varken bazılarında bu sayı 20'ye kadar çıkmaktadır ve toplam 121 adet çenber kaydına ulaşılmıştır. Hem zımmî hem Müslüman kadınların kullandıkları bir örtüdür fakat zımmî kadınların cenber sayısı diğer kadınlara göre daha çoktur. Örneğin üç zımmî kadında 20, 16 veya 12[120] adet cenber bulunurken Müslüman kadınlarda bu rakam bir ilâ sekiz arasında değişmektedir. Çenberin rengi ile ilgili yalnızca bir yerde beyaz çenber ifadesi kullanılmış, onun dışında Mardin çenberi, Yemenî çenber gibi geldiği yeri niteleyen ifadelerde kayıtlar ile köhne çenber, dülbend çenber, üstlük çenberi, çekili çenber gibi çeşitli özellikleri belirten kayıtlar vardır.

Dülbend/Tülbend: Beyaz kumaştan ince ve seyrek dokunan, başa veya boyna bağlanan bez, yemenidir.[121] Başörtüsü olarak kullanıldığı gibi bu bezden yapılmış giyim de vardır. 10 kadında dülbend kaydına rastlanmıştır. Üçü, dülbend örtüsü, dördü dülbendden gömlek, ikisi dülbend cenber ve biri sırmalı makrama dülbend şeklinde kaydedilmiştir. Dülbendden gömleklerin rengi al ve gök rengidir. Her kadının birer dülbendi varken Amine Hanım'ın 16 dülbend cenberi olduğu kaydedilmiştir. 1001(1592) yılında bu cenberlerin toplam bedeli 160 akçe

[117] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 491, 131/2100.

[118] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 498, 195/1123.

[119] Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 70.

[120] Hurbeşci, Marta ve Naziki Hanımların terekeleri için bknz.. Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 539, 181/581; Nr. 550, 1041; Nr. 551, 440.

[121] Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 93; Türüt, *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri*, 148.

olarak belirlenmiştir.[122] Dülbendden yapılan gömleklerin bedeli ise 80 akçe ile 120 akçe arasında değişmektedir.[123]

Serpuş: Altın ve gümüş ipliklerle dokunan, ipek ve kadife kumaşın kullanıldığı bir çeşit baş giysisidir. Kavuk, külah, takke, fes, kalpak, hotoz, tepelik gibi çeşitli adlarla da anılmıştır.[124] Kadınların kullandıkları serpuşlardan, bu baş giysisi hakkında detaylı bilgilere ulaşılmaktadır. 62 kadından 15'inin serpuş kullandığı, bunlardan bazılarının birden fazla serpuşa sahip olduğu görülmektedir. 1001(1592)'den itibaren incelen terekeler arasından serpuş kaydına ilk defa 1090(1679)'da ulaşılmıştır. 1090(1679) yılında, hırsızlık neticesinde, mahkemede çalınan eşyalarının tutanağını tutturan Şerife Hanım, bir sırmalı serpuş bir de kırmızı bir serpuşu kaydettirmiştir.[125] 1091(1680)'de Fatma Hanım'ın terekesinde çuka kumaştan yapılmış bir serpuşa, yarım esedî bedel verilmiştir. 1092(1681)'de Hayati Hanım'ın köhne sırmalı serpuşunun bedeli 1 esedidir. Aynı yıl Hadice Hanım'ın kadife serpuşuna da 1 esedi fiyat biçilmiştir.[126] Mor kadife serpuş, kırmızı kadife serpuş, incili serpuş, telli serpuş gibi farklı türlerde de serpuş kayıtları bulunmaktadır. Bununla beraber, kırmızı, yeşil, mor gibi çeşitleri renkleri de bulunmaktadır. Serpuş çeşitleri arasından en yüksek pahaya sahip olanı incili olanlardır. Bunların bedeli, 20 ilâ 38 esedî arasında değişmektedir.[127] Serpuş kayıtları, 17. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Ankaralı kadınların baş giyiminde çeşitlilik ve değer artışının belirginleştiğini, serpuşun yeni bir moda unsuru olarak özellikle süsleme, renk ve malzeme üzerinden statü göstergesine dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Takye/Takke: fes, külah, serpuş gibi baş giysilerinin altına takılan, genellikle başın terini alması için ve kavuk çıkarıldığında başın üşümemesi için kullan baş giyimi olarak tasvir edilmektedir. İnce bezden yapılır ve kenarı ince oyalı, hafif bir başlık olan takke, ev içinde de

[122] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 488, s. 60, (261).

[123] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 491, 131/2100; 498, s. 195, sr. 1123.

[124] Kâmus-ı Türkî, 'serpuş' md, 715, sr. 10; Koçak, "Manastırlı Kadınlar", 465; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 237.

[125] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 544, s. 454, sr. 1023.

[126] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 545, sr. 333; 546, s. 254, sr. 603; 546, sr. 636.

[127] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 547, sr. 575; 550, s. 403, sr. 987; 550, sr. 1068.

kullanılır.[128] Takkenin diğer tasvirinde ise fese benzeyen yukarı doğru daralan, silindir biçimindedir. 17. Yüzyıl kıyafet albümlerinde sık kullanıldığı dikkati çeken takkenin başa yemeni ile tutturulduğu, saç bağları, püskül veya sorguçla da süslendiği görülmektedir. Saraylı kadınların sıklıkla tercih ettiği takkenin çeşitli form ve biçimleri vardır.[129] Osmanlı son dönemi bazı mezar taşlarında üçgen tepelik, hotoz ve fes gibi başlıklara rastlanılmıştır. Genellikle düğünlerde kullanılan fesin temsil olarak mezar taşlarına işlendikleri görülmektedir.[130]

Ankara kadınlarının terekelerinde 17 takye kaydına ulaşılmıştır. Yedi tanesi yalnızca takye adıyla kaydedilmiş ve 1,5 esedî ücret belirlenmiştir. Genellikle sırımlı/sırmalı takye tercih edilmiştir ve bunların ücreti 3 esedîye kadar çıkmaktadır. Sağir, cedid veya köhne olanları da bu şekilde kaydedilmiştir. Bunlardan farklı olarak haseki takye ve zerbab takye gibi çeşitlerine de rastlanmıştır. Hem Müslüman kadınların hem de zımmî statüsündeki kadınların takye kullandıkları görülmüştür.[131] Bu veriler, 17. yüzyıl Ankara'sında takyenin yalnızca işlevsel bir başlık değil; saraylı kadın modasında itibarlı bir unsur olarak kullanılan ve bu modanın Ankaralı kadınlar tarafından da benimsendiğini gösteren, statü ve estetik tercihlerle bağlantılı, dinî ve sosyal gruplar arasında ortaklaşa kullanılan önemli bir kadın giyim unsuru olduğunu ortaya koymaktadır.

Ankaralı kadınların yukarıda bilgileri verilen baş aksesuarı ve başörtüler dışında sarık denilen bir aksesuar kullandıkları da görülmüştür. Kavuk, fes, külah gibi başlıklar üzerine sarılan dülbend ya da şal anlamına gelen sarık,[132] Ankara'da üç kadının terekesinde görülmüştür. Fatma Hanım'ın üç adet sarığı olduğunu 1097(1685) yılında kaydedilen terekesinden anlaşılmıştır. Aynı sene Şerife Hanım'ın terekesinde al renkte bir sarık, diğer Şerife Hanım'da

[128] Kâmus-ı Türkî, 'takye' md., 867, sr. 5; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 383.

[129] Çetin, "17. Yüzyıla ait Kıyafet Albümleri..." 262, 264.

[130] Mustafa Beyazıt, "Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri ve Kale-i Tavas Mezarlığı Kazıları (2016–2017)," *Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, sayı 58 (2019), 87.

[131] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 521, s. 23, sr. 46; Nr. 546, s. 254, sr. 603, 636; Nr. 548, sr. 330; 551, sr. 440.

[132] Koçak, "Manastırlı Kadınlar", 466.

ise yine bir adet sarık kaydı bulunmaktadır.[133]

Kadınların başlarında kullandıkları diğer aksesuar puşidir. İncelenen terekelerde iki kadının puşi kullandığı anlaşılmıştır. Aliye Hanım'ın, dayısına emanet olarak verdiği eşyalar arasında bir puşi vardır. Şahcihan Hanım'ın terekesinde ise iki puşi kaydı bulunmaktadır.[134] Benzer bir örtü olarak peçe kullanan kadınlara da rastlanmıştır. 1090(1679) yılında Şerife Hanım'ın çalınan eşyalarının mahkeme tarafından kaydedilmesi aracılığıyla peçe kullandığı anlaşılmaktadır. Ayşe Hanım ve Emine Hanım'ın da birer peçesi vardır.[135] Nasrânî bir kadın olan Naziki Hanım'ın 1099(1687) yılındaki kayıtlarında ise iki peçe kaydı bulunmaktadır.[136] Buradan yola çıkarak, Ankaralı kadınlarda peçe kullanımın yaygın olmadığı ancak peçenin hem Müslüman hem de Gayrimüslim kadınlar tarafından kullanılan bir aksesuar olduğu anlaşılmaktadır.

4. Giysi Tamamlayıcıları

Uçkur: Kadınların giyimlerini süsleyen ve bele takılan kuşaktır. Aynı zamanda şalvar veya donun beline bağlayıp, belde durmasını sağlayan gereçtir. Ucu işlemeli veya çeşitli süslemelerle bezenmiş türleri vardır.[137] İncelenen terekelerde sekiz kadının uçkuru olduğu görülmektedir. En az bir en fazla iki uçkura sahiptirler. Kullanılan uçkurun ise münakkaş olduğu ifade edilmiştir.

Kuşak: Beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve geniş kumaş, bir nevi kemerdir.[138] Ankaralı kadınların hemen hemen hepsinde en az bir tane kuşağı olup bu sayı üçe kadar çıkmaktadır. Kuşaklarda gümüşlü, sim, raht, sırmalı, taşlı, incili, cevahir, altın işlemeler bulunmaktadır. En çok kullanılan çeşit sim kuşaktır. Bunu raht kuşak takip etmektedir. Bazı kuşaklar için kullanılan *raht kuşak* ifadesinden, rahtın mefruşatta kullanılan bir eşya olduğu veya gelin eşyası

[133] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 550, s. 403, sr. 987; 550, sr. 1015, 1068.

[134] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 546, sr. 17

[135] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 544, s. 454, sr. 1023; 546, sr. 644; 548, sr. 505.

[136] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 551, sr. 440.

[137] Kamus-ı Türkî, s. 191, sr.21.

[138] Kamus-ı Türkî, s. 1101, sr.5.

olduğu çeşitli sözlük ve lügatlerde ifade edilmiştir.[139] Buradaki raht kuşağın da kuşağı niteleyen bir çeşit süs olduğu düşünülmektedir. Bazı kayıtlarda ise *sim raht kuşak* ifadesi kullanılmıştır. Bununla birlikte kuşağın ön kuşak veya bütün kuşak gibi çeşitleri bulunmaktadır. Kuşaklarda kullanılan kumaşlardan biri serâserdir. Serâser ise ipek ve altından işlenmiş kıymetli bir kumaştır.[140] Yalnızca Amine Hanım'ın serâser kuşağı vardır ve değeri 200 akçedir.[141] Bununla beraber ibrişim, alaca ve Suriye adlı kumaşlardan yapılanlar vardır. Sarı ve beyaz renk hâkimdir.

Kuşak ile birlikte kaydedilen kemer ifadesi, incelenen terekelerde iki yerde geçmektedir. Kamerşah Hanım'ın *sim kuşak kemer* olarak belirtilen eşyasının bedeli 1500 akçedir. 1058(1648) yılında kaydedilen bu terekede, kemer hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Diğer kemer kaydı ise 1097(1685) yılında Sakine Hanım'ın terekesinde kaydedilen *sırma kemerli ön kuşak*tır. Tereke eşyalarının toplamı 110 esedî iken, söz konusu sırma kemerli ön kuşağın bedeli 3 esedî kaydedilmiştir.[142]

Diz bezi: İncelenen terekelerde 14 kadında, diz bezi veya diz ça'şırı şeklinde kayıtlara rastlanmıştır. Bir taneden beş taneye kadar çeşitli sayılarda diz bezine sahip kadınlar vardır. Diz bezi hakkında çoğunlukla münakkaş ifadesi kullanılmış, fakat bir kayıtta telli diz bezi, başka bir kayıtta da kırmızı diz ça'şırı şeklinde kaydedilmiştir.

Peşkir: Pamuk ipliğinden dokunmuş havludur. Makrama da denilmektedir.[143] Ankara kadınları peşkirden yapılmış kaftan ve zıbın gibi giysilerle birlikte peşkiri doğrudan da kullanmışlardır. Genellikle bir veya iki çift peşkire sahip olan kadınlar, peşkirin renklerini mor, mavi, meneviş, beyaz ve alaca gibi tonlarda tercih etmişlerdir. Sırmalı ve bürümcük gibi çeşitleri de olan peşkirden bazıları eskimiş ve köhne olarak kaydedilmiştir.

[139] Lehçe-i Osmanî, cilt 2, s. 1131, sr. 4; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 6.

[140] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 175.

[141] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 488, s. 60 (261).

[142] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 521, s. 23, sr. 46; 550, sr. 972.

[143] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 773.

Edik/Babuç/Mest: Edik, çizmenin yumuşak bir çeşididir. Kısa konçlu bir tür ayakkabı olup, çeşitli yörelerden yünden veya tahtadan farklı türleri vardır.[144] Ankaralı kadınlarda, ayak için kullanılan bu giysinin kaydı iki yerde geçmektedir. Birincisi, Şerife Hanım'ın 1090(1679) yılındaki kaydında iç edik olarak ifade edilen kayıt; ikincisi, 1095(1683)'te Ayşe Hanım'ın bir edik kaydıdır.[145] Babuç da ayağa giyilen ve ökçesiz olarak kullanılan, terlik gibi bir türdür. Sığır derisinden yapılır, çivili ve astarlı olabilmektedir.[146] Ankara'da incelen kadınlara ait üç babuç kaydına ulaşılmıştır. Emrebânî Hanım'ın 1091(1680)'de kaydedilen babucu, Ayşe Hanım'ın 1095'te kaydedilen babucu ve Satı Hanım'ın 1096(1684)'teki kaydı, kadınların bu ayak giysisini kullandıklarının göstergesidir. Mest ise yalnızca Satı Hanım'ın tereke kaydında görülmüştür.[147]

Sonuç

Bu çalışma, 17. yüzyıl Ankara'sında kadınların giyim kuşamı üzerinden dönemin sosyo-kültürel yapısını ve toplumsal dinamiklerini değerlendirmeye yönelik önemli bulgular sunmaktadır. Terekelerden elde edilen veriler, Ankaralı kadınların hem geleneksel giysi modellerini sürdürdüklerini hem de dönemin modasına ve saray kültürüne duyarlılık gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Giyimin yalnızca bir örtünme olmadığı, toplumdaki yerini, ekonomik gücünü ve dini kimliğini yansıtan çok katmanlı bir sosyo-kültürel semboller bütünü olduğu anlaşılmıştır.

İncelenen dönem boyunca tespit edilen 62 kadın terekesinin, erkek terekelerine kıyasla belirgin biçimde az ve düzensiz bir dağılıma sahip olduğu izlenmektedir. Bu durum, yalnızca kayıtların seyrek olmasından kaynaklanmayıp, kadınların tamamının miraslarının mahkemeye yansımaması gibi dönemin toplumsal ve yasal süreci ile de açıklanabilmektedir. Kadınların miras ve mülkiyet haklarına göre, bırakabilecekleri mal varlığı erkeklere oranla

[144] Lehçe-i Osmanî, 'edik' md., s. 84, sr. 7; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 95.

[145] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 544, s. 454, sr. 1023; Nr. 548, sr. 504.

[146] *Kanunnâme-i İhtisab-ı Bursa*, 17; Dağlı, *Kelime Kazanımı*, 213.

[147] Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 548, sr. 504; 545, sr. 350; Nr. 550, sr. 1036.

daha nadir ve çoğunlukla daha küçük ölçeklidir. Kadınların ekonomik hayata katılımı erkekler kadar yaygın olmadığından, servet birikimleri ve dolayısıyla kayda geçen terekeleri sınırlı kalmıştır. Ayrıca mahkemeye intikal etmeden aile içinde paylaşımı yapılan miras da göz önünde bulundurulduğunda kayıtların azlığı anlaşılmaktadır. İncelenen dönem boyunca kadın terekeleri sınırlı olmakla birlikte düzensiz bir dağılım göstermiştir. Çalışılan dönemi üç birime ayırırsak; ilk birim olan 1001(1592) yılından 1036(1626)'lara kadar yalnızca beş tereke tespit edilmiştir. Bazı yıllarda kayıt olmaması yıllara göre dağılımın düzenli olmadığını göstermiştir. İkinci birim olan 1036(1626) yılından 1077(1666) yılına kadar olan dönemde düzensiz dağılımla birlikte altı terekeye ulaşılmıştır. Bu yıllardan itibaren 1099(1688) yıllarını kapsayan üçüncü birimde ise 51 tereke kaydına ulaşılması, sayıda belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. Bazı yıllarda üst üste hiç kayda ulaşılamazken özellikle son dört yılda yığılma olduğu izlenmiş ve daha düzenli bir görünüm kazanmıştır. Bu durum, kadın terekelerinin dönem boyunca seyrek olmasına karşın, zamanla artış gösterdiğini ve kayıtların daha görünür hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

Ankaralı kadınların giysi repertuarının zengin ve dinamik olduğu anlaşılmaktadır. Gömlek, şalvar, don, kebe ve kaftan gibi ana giysi türleriyle birlikte peştamal, uçkur, kuşak, diz bezi, peşkir ve çeşitli başörtüleri (çenber, dülbend, serpuş, takye, sarık, poşi ve peçe) gibi tamamlayıcı aksesuarları da kapsamaktadır. Terekeler, Müslüman ve gayrimüslim kadınların bu giysileri benzer biçimde kullandığını, ancak sayısal yoğunluk ve çeşitlilik açısından bazı farklılıklar bulunduğunu göstermektedir.

Ekonomik statü ve kumaş hiyerarşisi açısından Ankara kadınları günlük hayatta pamuklu ve yünlü dokumaları (makrama ve bogasi gibi) tercih ederken, statü ve zenginlik açısından ipekli (kemhâ, darâyi, atlas) ve altın/gümüş işlemeli (zerbab, serâser, kutni) lüks kumaşlara yönelmişlerdir. Özellikle kaftan, kuşak, serpuş gibi parçalarda kullanılan altın, inci ve gümüşler giysiyi bir yatırım aracı ve servet objesine dönüştürmüştür. Bununla birlikte estetik anlayışı ve statü göstergesi olarak giyim üzerinden kendini ifade etme biçimlerini ortaya

koymuştur.

Müslüman ve gayrimüslim kadınlar kaftan, entari, gömlek gibi temel giyimleri benzer biçimde kullanmışlardır. Ferace gibi kamu kimliğini sergileyen parçaların yalnızca Müslüman kadınlarda görülmesi, dış giyimin dini aidiyetini belirleyen bir şekli olmuştur. Bu açıdan bakıldığında şehirde dini farklılıkları gözeten belirgin bir ayrıma rastlanmamıştır.

Terekelerden tespit edilen fiyat ve adet bilgileri, Ankaralı kadınların giysi sahipliğinde sosyo-ekonomik farklılıkların belirgin olduğunu göstermektedir. Gömlek ve şalvar gibi günlük giysilerde adet ve çeşitlilik sınırlıyken, kaftan, kuşak, serpuş gibi özel giysilerde çeşitlilik ve değer daha fazladır. Benzer biçimde, ayak giysileri (edik, babuç, mest) ve baş aksesuarları (çenber, dülbend, serpuş, takye) özellikle yüzyılın sonlarına doğru terekelerde daha sık kaydedilmeye başlamış, bu durum moda algısı ve yerel üretim ile kent kültürüne ilişkin değişimleri yansıtmaktadır.

İstanbul, moda ve giyim açısından yalnızca başkentin değil imparatorluğun genelinde belirleyicisi konumundaydı. Saray kadınlarının giyimi, İstanbul'un yüksek zümre kadınları için temel oluştururken taşra kadınlarına da örnek ve ilgi teşkil ediyordu. Bu bağlamda, saray bir moda ve giyim düzenleme merkezi olarak taşrayı etkilemiş ancak taşranın kendi yerel çeşitliliğini koruması temelinde şekillenmiştir. Ankaralı kadınların giyim-kuşam tercihleri, hem Osmanlı saray modasının etkilerini hem de yerel gelenekleri sürdürme eğilimlerini bir arada yansıtmaktadır. 17. yüzyılda kumaş türü, renk, dokuma ve süsleme anlayışında gözlenen sadelik ve kalite artışı, giysi çeşitliliğinin geleneksel teamüllerle uyumlu şekilde seçildiğini göstermektedir. Ayrıca bazı giysilerin (ör. yemeni, takye, serpuş), sarayda itibar edilen giyim unsurları olmasına rağmen yüzyılın başlarında kayıtlarda görülmemesi, zaman içinde yeni giyim ögelerinin modaya veya kent yaşamına adaptasyonunu göstermektedir. Bununla birlikte saray kadınları ile taşra kadınlarının ekonomik durumları arasındaki fark da göz önünde bulundurulursa, Ankaralı kadınların imkanları dahilinde sahip oldukları giyimler ve giyim tercihleri, onların moda takibine ne dereceye kadar cevap verdiğini göstermektedir.

Başka bir açıdan Ankara, İstanbul modasını pasif biçimde taklit ederken, özellikle giyim modasında önemli bir yer tutan sof üretimini karşılaması açısından söz konusu moda anlayışının maddi altyapısını besleyen bir üretim alanı olarak değerlendirilmesini de mümkün kılmaktadır.

Tereke kayıtları, kadınların tercih ettikleri ve sahip oldukları kumaşların yalnızca gündelik ihtiyaçlara değil, aynı zamanda statü, zevk ve ekonomik güç göstergelerine de karşılık geldiğini göstermektedir. Çeşitli kumaş türlerinin fiyat aralıkları ve çeşitliliği, dönemsel moda eğilimlerinin yanı sıra şehir ekonomisiyle doğrudan ilişkili bir giyim kültürüne işaret etmektedir. İncelenen veriler, Ankara'da yerel üretim ile dışarıdan gelen lüks dokumaların birlikte dolaşımda olduğunu, ancak pahalı ve prestijli kumaşların daha sınırlı bir kesim tarafından tercih edildiğini ortaya koymaktadır. İthal kumaşların varlığı, Ankara'nın bölgesel ve uluslararası ticaret ağlarıyla ilişkisini ispatlamaktadır. Zerbab, sof, çuka ve ipekli kumaşlar, giyimin yalnızca işlevsel bir unsur olmadığını; statü, refah ve beğeniyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle altın ve gümüş telli dokumalarıyla öne çıkan zerbab kumaşlar, yüksek bedelleri ve kaftan gibi gösterişli giysilerde tercih edilmeleriyle üst gelir gruplarına özgü bir tüketime işaret etmektedir. Buna karşılık çuka gibi daha mütevazı kumaşların düşük bedellerle kaydedilmesi, gündelik kullanım ile özel kullanım arasındaki ayrımı görünür kılmaktadır. Bu bulgular, Osmanlı kadın giyimine dair, İstanbul merkezli yaklaşımın ötesine geçerek, taşra şehirlerinde de lüks tüketimin belirli ölçülerde varlık gösterdiğini somut arşiv verileriyle ortaya koymaktadır.

17.yüzyılın sonlarına doğru terekelerde yemeni, serpuş, takye gibi aksesuarların daha sık kaydedilmeye başlanması, kent kültüründe estetik algının ve moda anlayışının zamanla evrildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, 17. yüzyıl Ankara'sında kadın giyimi, toplumsal konum, kültürel değer ve ekonomik durumu yansıtan zengin bir materyal olarak, hem günlük yaşam hem de dönemin moda anlayışı hakkında ayrıntılı ve çarpıcı bilgiler sunmaktadır. Kumaşın dokusundan

aksesuara kadar Osmanlı taşra kadınının sessiz ama görünür dili olarak giyimin önemi ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, Ankaralı kadınların giysi seçimi ve aksesuar kullanımı üzerinden dönemin toplumsal yapısını anlamak için önemli bir referans teşkil etmektedir.

Kaynaklar | References

Ahmet Vefik Paşa. *Lehçe-i Osmânî*. C. 2. Haz. Recep Toparlı. Eski Sözcükler Dizisi 3. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu – Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

Akyüz, Jülide. "Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 6 (Haziran 2007), 75-91.

Akyüz, Jülide. *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iye Sicillerinin Sayısal ve Muhtevâ Analizi Denemesi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Altuntaş, Zeynep. "Mazi-yi İstanbulî Kadınlar: Terekeler ve Giyim Kuşam (1825–1850)". *İSTEM* 39 (2022), 199-223.

Ankara Şer'iyye Sicilleri. Nr. 488, 491, 505, 509, 515, 516, 521, 533, 539, 544, 545, 546, 547, 548, 550, 551.

Berk, Ayrin. *Seçilmiş Örneklerden Bulgaristan ve Türk Geleneksel Giysisi Yapılarının ve Kumaşlarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2006.

Beyazıt, Mustafa. "Kale-i Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri ve Kale-i Tavas Mezarlığı Kazıları (2016–2017)." *Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, no. 58 (2019)

Busbecq, Ogier Ghiselin de. *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq*. Oxford: Clarendon Press, 1927.

Büngül, Nurettin Rüştü. *Eski Eserler Ansiklopedisi*. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1939.

Civelek, Gökhan. "XVII. Yüzyıl Ortalarında Elit Bir Kadının Terekesi: Manastırlı Aişe Hatun". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 54 (2015), 241–259.

Çakır, İbrahim Etem. "Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 56 (Erzurum, 2016), 1365-1386.

Çatalkaya Gök, Ebru. "Geleneksel Kumaş Örneklerinden Ağabani/Abani/Ağbani". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13/29, 2020, 294-307.

Çetin, Ökkeş Hakan *Kıyafetli Albüm ve Kitaplardaki Osmanlı Kıyafetlerinden Bazı Örnekler*, yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 1995.

Çetin, Ökkeş Hakan *Osmanlı İmparatorluk Dönemi Resim Sanatında Türk Giyim-Kuşamı*, doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2008.

Çetin, Ökkeş Hakan "17. Yüzyıla Ait Kıyafet Albümlerinde Kadın Giyim-Kuşamı," *Tarihin ve Tarihçinin İzinden Kâzım Yaşar Kopraman Armağanı*, ed. Altan Çetin, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2014, 261-276.

Çetinkaya, Canan. "Ankara'da Gayrimüslim Tüccarlar ve Sof Ticareti (XVII. Yüzyıl)". *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi* 1/1, (Temmuz 2020), 97-117.

Çınar, Hüseyin. "Osmanlı Döneminde Ankara da Vakıf Kuran Kadınlar". *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*. ed. Yılmaz Kurt vd. 1/ 287-322. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 2012.

Dağlı, Barış. *Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma: Kıyafet ve Kumaş Adları Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Denny, Walter B., ve Nurhan Atasoy. *İpek: Osmanlı Dokuma Sanatı*. İstanbul: TEB Yayınları, 2001.

Davis, Fanny. *Osmanlı Hanımı*. Çeviren Bahar Tırnakçı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Faroqhi, Suraiya. *Orta Halli Osmanlılar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*. Çev. Neyyir Kalaycıoğlu. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Faroqhi, Suraiya. *Subjects of the Sultan: Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*. London: I.B. Tauris, 1995.

Faroqhi, Suraiya. "Onyedinci Yüzyıl Ankara'sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 41, no. 1–4 (1985): 237–259.

Görünür, Lale, ve Semra Ögel. "Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları." *İTÜ Dergisi Sosyal Bilimler* 3, no. 1 (2006): 59–68.

Gürsu, Nevber. "Kumaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/ 367-370. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Gürtuna, Sevgi. *Osmanlı Kadın Giysisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

https://lugatim.com/s/%C3%A7ar, (Kubbealtı lügatı, erişim tarihi: 20.08.2025)

İnalcık, Halil. "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Kaynakları". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (2015), 51-75.

İnalcık, Halil. *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Kallek, Cengiz "Okka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/ 338-339. İstanbul: TDV Yay., 2007.

Kâmus-ı Türkî, "atlas" 126, sr. 13. (https://osmani.cagdassozluk.com/tafsil-92205-rr5.html), (erişim tarihi 11.08.2025)

Kamus-ı Türkî, "Canfes" md., 468, sr. 6. (https://turki.cagdassozluk.com/tafsil-39157-pg4.html)

Kamus-ı Türkî, "Tiftik", 420, sr. 18. (https://turki.cagdassozluk.com/tafsil-38971-fb2.html)

Kâmus-ı Türkî, "velense" 1500, sr. 15. (https://turki.cagdassozluk.com/tafsil-58673-mr2.html)

Kanunname-i İhtisabı Bursa. Ankara: Türk Standardları Enstitüsü, 2013.

Kaya, P. H. (2021). Ankara'nın Sof Üretiminin Osmanlı Devleti Ticaretindeki Yeri ve Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 24(1), 83-91.

Koçak, Zülfiye. "Manastırlı Kadınların Takı ve Aksesuar Kültürü (1700-1730)". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 11/2 (2022), 453-490.

Koçu, Reşad Ekrem. *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967.

Montagu, Lady Mary Wortley. *Türkiye Mektupları 1717–1718*. Çev. Aysel Kurutoğlu. Ankara: Tercüman, 1001 Temel Eser.

Ortaylı, İlber. *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*. Ankara: Kronik Kitap, 1994.

Özdemir, Nagihan Üstündağ. "Tereke Kayıtlarına Göre 18. Yüzyıl Sonunda Vidin Kadınları: Osmanlı Kadınının Sosyo-Ekonomik Konumu Üzerine Bir Değerlendirme". *18. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, haz. S. Nurdan – M. Özler (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 1227-1243.

Özen, Mine Esiner. "Türkçe'de Kumaş Adları". *Tarih Dergisi* 33 (Mart 1980), 291-340.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* 1 Cilt. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Pamuk, Şevket. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Salman, Fikri. *Tarihi Türk Kumaş Sanatı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021.

Tanman, M. Baha. "Arakıyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/ 266-267. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Taş, Hülya. *XVII. Yüzyılda Ankara*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Tezcan, Hülya. "Ferace". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/ 349-350. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Tezcan, Hülya. "Osmanlı Dokumacılığı". *Türkler Ansiklopedisi*. 12/ 404-414. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Tezcan, Hülya. *Atlaslar Atlası – Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Thévenot, J. D. *The Travels of Monsieur de Thevenot into the Levant*. London: Printed by H. Clark for H. Faithorne, J. Adamson, C. Skegnes, and T. Newborough, 1687.

Türüt, Seda. *XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri ile Halk Kadın Kıyafetlerinin Karşılaştırılması*. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Zilfi, Madeline (ed.). *Women in the Ottoman Empire: Middle Eastern Women in the Early Modern Era*. Leiden: Brill, 1997.